

Ks. FRANCISZEK SIEG SJ
Warszawa

Hymn o *Logosie* J 1,1-18

1. Uwagi wstępne

1.1. O historii badań

Tekst J 1,1-18 był przedmiotem wielu intensywnych badań monograficznych, jak i omawiany w akademickich komentarzach do Ewangelii według św. Jana. Wyniki badań ostatnich lat, zwłaszcza dotyczące pojęcia *Logosu* w Prologu Ewangelii Jana i koncepcji „Mądrości” w tradycji biblijnej zostały zwięźle omówione przez A. Strotmanna¹. Jeżeli chodzi o wcześniejsze opracowania, odsyłam do: R. Schnackenburg², A. Feuillet³, L. Stachowiak⁴,

---

¹ A. STROTMANN, *Relative oder absolute Präexistenz? Zur Diskussion über die Präexistenz der frühjüdischen Weisheitsgestalt im Kontext von Joh 1,1-18*, w: M. LABAHN, K. SCHOLTISSEK, A. STROTMANN (red.), *Israel und seine Heilstraditionen im Johannesevangelium. Fs. für J. Beutler*, Paderborn–München–Wien–Zürich 2004, s. 91–106; zob. też porównawcze studium: H.C. WAETJEN, *Logos pros ton Theon and the Objectification of Truth in the Prologue of the Fourth Gospel*, CBQ 63/2 (2001), s. 265–286.

² R. SCHNACKENBURG, *Das Johannesevangelium*, cz. I, (HthK), Leipzig 1966, s. 208–210; Ekskursy: *Herkunft und Eigenart des johanneischen Logos-Begriffes* (s. 257–269); *Der Präexistenzgedanke* (s. 290–305); TENZE, *Logos-Hymnus und johanneischer Prolog*, BZ 1 (1957), s. 69–109.

³ A. FEUILLET, *Prologue du Quatrième Evangile*, DBS 8, s. 623–688.

⁴ L. STACHOWIAK, *Bogiem było Słowo (J 1,1). Pochodzenie i sens Janowego określenia Logos*, w: B. BEJZE (red.), *Studia z filozofii Boga*, Warszawa 1977, s. 121–133.

H. Langkammer⁵, H. Witczyk⁶. Również kwestie relacji Prologu do Ewangelii Jana były często analizowane⁷. Niemal powszechna jest opinia egzegetów, że u podstaw Prologu tkwi przekaz, który miał hymniczny charakter. Jego literacka rekonstrukcja jest sprawą sporną. Większość egzegetów przyjmuje, że przekaz ten pochodzi z chrześcijańskiej tradycji⁸.

1.2. Struktura Prologu

Perykopa J 1,1-18, w aktualnym kształcie, ma formę hymnu, w którym egzegeci rozróżniają jeszcze pomniejsze jednostki. W szczegółach stanowiska nie są zgodne⁹. Między jednostkami zachodzą literackie i treściowe związki, które zostały wyznaczone przez podejmowane w nich tematy i występujące w tekście literackie figury, np. paralele, chiazmy, antytezy, inkluzje,

⁵ H. LANGKAMMER, *Pieśń o Logosie w Prologu św. Jana, jej tło i jej teologia (J 1,1-14)*, RTSO 4 (1975), s. 41–57.

⁶ H. WITCZYK, *Jezus Chrystus — Świętynią chwały i prawdy (J 1,14). (1. Miejsce wiersz 14 w strukturze Prologu)*, w: S. BIELECKI, H. ORDON, H. WITCZYK (red.), *W postudze słowa Pańskiego. Ks. pam. J. Kudasiewicza*, Kielce 1997, s. 242–268.

⁷ M. THEOBALD, *Die Fleischwerdung des Logos. Studien zum Verhältnis des Johannesprologs zum Corpus des Evangeliums und zu 1 Joh* (Neutestl. Abhandl. N.F. 20), Münster 1988; S. MĘDALA, *Chrystologia Ewangelii św. Jana*, Mraów 1993, s. 192–195; K. SCHOLTISSEK, „*Er kam in sein Eigentum — und die Eigenen nahmen ihn nicht auf*“ (Joh 1,11), *GuL* 72/6 (1999), s. 436–451; E. RUCKSTUHL, P. DSCHULNIGG, *Stilkritik und Verfasserfrage im Johannesevangelium. Die johanneischen Sprachmerkmale auf dem Hintergrund des Neuen Testaments und des zeitgenössischen hellenistischen Schrifttums* (NTOA 17), Göttingen 1991, s. 44–46.

⁸ H. MERKLEIN, *Geschöpf und Kind. Zur Theologie der hymnischen Vorlage des Johannesprologs*, w: R. KAMPLING, T. SÖDING (red.), *Ekklesiologie des Neuen Testaments. Fs. f. K. Kertelge*, Freiburg im Br. 1996, s. 162–163.

⁹ B.T. VIVIANO, *The Structure of the Prologue of John (1:1-18): A Note*, *RB* 105/2 (1998), s. 176–184; K. NIEDERWIMMER, *Et verbum caro factum est. Eine Meditation zu Johannes 1,14*, w: W. PRATSCHER, M. ÖHLER (red.), *Quaestiones theologicae. Gesammelte Aufsätze*, (BZNW 90), Berlin–New York 1998, s. 197–206 (zwl. 198–200); M. GIRARD, *Analyse structurelle de Jn 1,1-18: L'unité des deux Testaments dans la structure bipolaire du Prologue de Jean*, *ScEs* 35/1 (1983), s. 5–31; CH.H. GIBLIN, *Two Complementary Literary Structures in John 1,1-18*, *JBL* 104/1 (1985), s. 87–103; I. DE LA POTTERIE, *Struttura letteraria del Prologo di S. Giovanni*, Genova 1986, s. 31–57; MERKLEIN, *art. cyt.*, s. 161–183; F. MONDATI, *Struttura letteraria di Gv 1,1-2,12. Un metodo per riconoscere dei testi in poesia, applicato al Vangelo di Giovanni*, *RivBilt* 48/1 (2000), s. 43–65; G. SEGALLA, *Il prologo di Giovanni (1,1-18) nell'orizzonte culturale dei suoi primi lettori*, *Teol(M)* 22/1 (1997), s. 14–47; WITCZYK, *art. cyt.*, s. 242–268 (zwl. 246).

katenurowe nawiązania i inne. One sprawiają, że sens określenia *Logos* zostaje stopniowo coraz pełniej rozwinięty, co pozwala wnosić, że tekst J 1,1-18, mimo stylistycznych różnic, stanowi jednolite dzieło o kilku tematycznych jednostkach. Hipoteza A. Suskiego¹⁰, który łączy wiersze 6-8 z wierszem 15 i umieszcza je jako wstęp przekazu o świadectwie Jana Chrzciciela (J 1,19-34), wydaje się zbyt głęboką ingerencją w strukturę Prologu. Nie respektuje ona wystarczająco związków wierszy 6-8 i wiersza 15 z ich aktualnym kontekstem. Mając na uwadze charakter aktualnego tekstu (J 1,1-18), który jest hymnem o formie poetyckiej, nie należy od jego autora oczekiwać precyzyjnych określeń wypracowanych w jego środowisku. Trzeba natomiast przy odczytaniu jego treści uwzględnić poetycką inspirację autora, płynącą z jego osobistej religijności, opartej na doświadczeniach i uwarunkowaniach historycznych, o których oprócz Ewangelii Jana mówią także Ewangelie synoptyczne. Nadto uwzględnić należy specyfikę myśli hebrajskiej i poetyckiej koncepcji tekstu, w którym po ogólnym przedłożeniu tematu, w dalszej części utworu ciągle się do niego powraca w różnych aspektach i formach uściślających myśl zasadniczej wypowiedzi. Zresztą wspomniane wyżej literackie figury są także charakterystyczną cechą semickiego stylu wyrażania myśli¹¹.

1.3. Termin *Logos*

Grecki termin *λόγος* – „słowo” oznacza dźwiękowy lub graficzny znak należący do systemu językowego. Wyraz *λόγος* jest odpowiednikiem hebrajskiego terminu *דְבַר*, który często występuje w wyrażeniu: *דְבַר יְהוָה* – „słowo Jahwe / słowo Boga” (por. Lb 22,38; 23,5; Am 3,1; 5,1; Mi 4,1). W różnych historycznych sytuacjach Bóg Izraela dawał się poznać i przemawiał do swojego ludu zwłaszcza przez proroków (por. Pwt 18,22; Iz 40,8; 55,10-11).

Określenie *λόγος* ma także liczne analogie w starożytnych źródłach biblijnych, jak i pozabiblijnych, zwłaszcza u greckich filozofów i w literaturze

¹⁰ A. SUSKI, *Przekaz świadectwa Jana Chrzciciela w Czwartej Ewangelii*, CT 71/1 (2001), s. 91–102.

¹¹ T. BOMAN, *Das hebräische Denken im Vergleich mit dem Griechischen*, Göttingen 1954², s. 165.

judaistycznej¹², pozostającej pod wpływami kultury hellenistycznej. Termin ten odgrywał szczególną rolę w greckim przekładzie hebrajskiej Biblii (LXX), zwłaszcza w księgach mądrościowych (Mdr 1–5; 7,22-30; 9,1; 16,12; 18,14-16; Prz 8,27.30; Syr 24), a także w pismach proroków (Jr 23,29; Iz 55,10-11) i w psalmach (119,89; 147,15-19). Ta głęboka obecność pojęcia λόγος w tradycji mądrościowej, w której termin ten wcale nie był jednolicie rozumiany, dała podstawę do wniosków o ciągłości tej tradycji także w niektórych pismach Nowego Testamentu¹³. We wczesno-chrześcijańskich pismach termin λόγος często oznaczał „słowo Jezusa”, jakie zostało przekazane przez apostołów i pierwszych chrześcijańskich misjonarzy, jako „słowo zbawienia” (por. Mk 2,2; 10,17-22; Mt 5–7 [7,24]; Łk 11,28; Ap 1,3). W Prologu Ewangelii Jana termin λόγος jest podmiotem, który występując z różnymi orzeczeniami mówi: o Jego relacjach do Boga w preegzystencji (wiersze 1.2) i podczas stworzenia świata (wiersz 3ab); o Jego Wcieleniu (wiersz 14a); o różnych Jego funkcjach jako Pośrednika (wiersze 3-5.9-14a), które zostały potwierdzone przez licznych świadków (wiersze 6-8.14b-18).

Skoro hymn o *Logosie*, pod względem merytorycznym (treściowym), przedstawia tematyczną jedność i w kolejnych wersetach autor interpretuje poprzednie wypowiedzi i rozwija nowe aspekty zasadniczego tematu, to dla określenia, w jakim sensie stosuje omawiany termin λόγος, można podjąć próbę szukania wyjaśnienia kwestii w ramach samego Prologu, bez odwołania się do analogicznych motywów w źródłach obcych. Zresztą, jeżeli autor hymnu zapożyczył ten termin z określonego kulturowego środowiska i umieścił go w redagowanym przez siebie kontekście, to tym samym podał jego interpretację, czyli sam podsunął przesłanki dla odczytania, w jaki sposób go pojmuje. Tym samym w interpretacji określenia λόγος w Prologu, nie można poprzestać na ustaleniu jego sensu w oparciu o źródła pochodzenia, lecz należy odczytać, jaki sens nadał mu autor umieszczając go w nowym kontekście,

¹² G. BORGONOVO, *Incarrazione del Logos. Il Logos giovanneo alla luce della tradizione giudaica*, ScC 130 (2002), s. 45–75; L. STACHOWIAK, *Bogiem było Słowo (J 1,1). Pochodzenie i sens Janowego określenia Logos*, w: BEJZE (red.), *dz. cyt.*, s. 121–133 (zwl. 126–127).

¹³ E.C. HOSKYNs, *The Fourth Gospel*, w: F.N. DAVEY (red.), *Faber and Faber*, London 1947², s. 154–156; C.A. EVANS, *Word and Glory: On the Exegetical and Theological Background of John's Prologue* (JSOT 89), Sheffield 1993, s. 83–99.

tj. w świetle hymnu. Jeżeli autor zamierzałby zachować sens, jaki termin ten miał w innym kulturowym kontekście, to zapewne zachowałby w zredagowanym przez siebie tekście niektóre jego właściwości. Tymczasem już ogólne spojrzenie na tekst hymnu i analogiczne przekazy z innych źródeł, pozwala zauważyć istotne, merytoryczne różnice. Kwestia ta wymagałaby jednak porównawczej analizy, której nie zamierzamy tu przeprowadzać.

Fakt, że pierwszy wiersz Prologu J 1,1 został aż w czterech tysiącach rękopisów zachowany bezbłędnie świadczy o szczególnej staranności i pieczyźnie starożytnych i średniowiecznych kopistów–pisarzy¹⁴. Nie chcemy tu podejmować nadal żywo dyskutowanych kwestii, jak pod względem literackim kształtował się ten hymn, ale ograniczając swoją uwagę do aktualnego tekstu, pragniemy — i to zwięźle — omówić jedynie niektóre istotne kwestie literackie. Idąc za tekstem wedle kolejności wersetów, skupimy naszą uwagę na treści poszczególnych jednostek, usiłując odczytać, jak autor opiewa w nim λόγος.

2. Analiza hymnu o *Logosie* (J 1,1-18)

2.1. *Logos* — Jego relacja do Boga i do stworzenia (wiersze 1-3b)

¹ Na początku był *Logos*,
a *Logos* był u Boga —
i Bogiem był *Logos*.

² On był na początku u Boga.

³ Wszystko stało się przez Niego,
i bez Niego nie stało się nic (J 1,1-3ab).

2.1.1. Tekst i kontekst

Wiersz 1 hymnu zawiera trzy twierdzenia: (1) *Logos* był na początku; (2) *Logos* był u Boga i (3) Bogiem był *Logos*. Trzykrotnie występuje w nim ten sam podmiot λόγος. W orzeczeniu zaś trzykrotnie zachodzi ta sama forma czasownikowa ἦν (*ind. imperf. act. 3. sing.*, od εἶναι – „był”). Określenia przydawkowe — „na początku” i dopełnieniowe — „u Boga, Bogiem” —

¹⁴ B. SCHWANK, *Evangelium nach Johannes*, St. Ottilien 1996, s. 19.

wnoszą już więcej informacji o podmiocie. Ponadto fakt, że termin λόγος występuje w wierszu 1 z rodzajnikiem określonym ó (*nom. sing. masc.* – „ten”) wskazuje, że autor mówi o indywidualnym podmiocie, który jest już adresatorem hymnu znany — najprawdopodobniej z głoszonego przez Jana kerygmatu (por. wiersz 17) czy też sprawowanej w jego gminie liturgii¹⁵. Również termin θεός występujący z rodzajnikiem określonym (τὸν θεόν — *acc. sing. masc.* — wiersze 1b.2) wskazuje, że mowa jest o znanym Bogu, a mianowicie o Bogu Izraela. Wielokrotnie i w różnym historycznym kontekście przemawiał On przez proroków do swojego ludu, który prowadził do pełni czasów (Ga 4,4; Hbr 1,1.2a). W Ewangelii Jana rzeczownik ὁ θεός oznacza Boga Ojca (por. 3,16-17; 6,27; 8,42).

2.1.2. Analiza wierszy 1-2

Ze względu na kontekst nie należy wyrażenia ἐν ἀρχῇ – „na początku” (wiersz 1a), rozumieć jako „początek Ewangelii” (tak np. u Mk 1,1a, czy w paraleli Rdz 1,1a)¹⁶. W Księdze Rodzaju w stwierdzeniu: „na początku” mowa jest o realizacji stwórczego planu, a podmiotem działającym jest Bóg. W J 1,1 nie ma mowy o stwórczym akcie, ani o relacji *Logosu* do stworzeń, które zresztą według biblijnej koncepcji jeszcze nie istniały. Wyrażenie „na początku” (wiersz 1a) oznacza: „przed wszelkim stworzeniem”, gdy *Logos* był odwiecznie u Boga, czyli mowa jest o preegzystencji *Logosu*.

Przyimek πρὸς, który często występuje w Ewangelii Jana w sensie „u, ku”, w omawianym tekście oznacza, że *Logos* jest zwrócony ku Bogu (πρὸς τὸν θεόν)¹⁷. Wiersz ten stwierdza innymi słowy, że *Logos* swoją pełnością życia Bożego trwa w ścisłej jedności z Bogiem Ojcem (J 14,11). Wypowiedź o *Logosie* z wiersza 1 zostaje potwierdzona w wierszu 2. Z kontekstu zaś można wnosić, że wiersz 2, kładąc szczególny akcent na relację *Logosu* z Bogiem, zamyka jednostkę wierszy 1,1-2, której tematem jest Jego preegzystencja. W następnej jednostce (wiersze 3ab-4ab) będzie mowa o roli *Logosu*, jako Pośrednika w stwórczym akcie Boga, a potem o relacji *Logosu* do ludzi.

¹⁵ SCHNACKENBURG, *Das Johannesevangelium*, cz. I, s. 257–260.

¹⁶ Tak np. niektórzy autorzy: THEOBALD, *dz. cyt.*, s. 227–228; EVANS, *dz. cyt.*, s. 77–79; S. GADECKI, *Mysterium Incarnationis według pism Janowych*, CoTh 71/3 (2001), s. 31–49 (zwl. 33).

¹⁷ SCHWANK, *dz. cyt.*, s. 20.

Trzykrotnie powtórzona w wierszach 1-2 forma czasownikowa ἦν oznacza nieokreślone czasowo istnienie *Logosu* w przeszłości, tzn. trwanie bez czasowego początku i bez końca. W kontekście πρὸς τὸν θεόν – „u Boga” — wyraża trwanie w egzystencji razem z Bogiem, gdyż πρὸς + εἶναι oznacza: „być u, egzystować razem z kimś”, a w omawianym tekście: „razem z Bogiem”. Prolog stwierdza więc, że *Logos* był zawsze zwrócony „ku Bogu” i trwa w ścisłej jedności z Bogiem Ojcem. Wyrażenie καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν należy więc rozumieć w sensie odwiecznej egzystencji w jedności z Bogiem, co wynika również z wypowiedzi wiersza 1c: καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος – „Bogiem był *Logos*”. Orzeczenie o *Logosie*: ἦν πρὸς τὸν θεόν – „był u Boga” (wiersz 1b) zostało więc przez autora zinterpretowane w wierszu 1c stwierdzeniem, że: „Bóg był Słowem” (καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος).

W preegzystencji, według tekstu hymnu, *Logos* różni się jednak od Boga, gdyż jest odrębnym podmiotem działania (por. wiersze 3-5). Zanim wszystko się stało (wiersz 3a), *Logos* odwiecznie trwał w ścisłej relacji z Bogiem, gdyż „był Bogiem” (wiersz 1c). *Logos* nigdy nie był sam, lecz odwiecznie u Boga — trwał w jedności z Bogiem. Ewangelia Jana często mówi o relacji osobowej między Bogiem Ojcem a Jezusem Synem Bożym (por. J 1,14d.18b; 3,16-18; 5,19-27; 10,29.30; 14,23-24; 17,1-5). Biblijne pojęcie osoby jest jednak odmienne od przyjmowanego w filozofii i psychologii.

Zaimkiem wskazującym οὗτος (wiersz 2) autor nawiązuje do poprzedzającej wypowiedzi o *Logosie*. Zaimek ten odnosi się zaś nie do abstrakcyjnej idei, lecz mówi o konkretnym, indywidualnym podmiocie, o którym dopiero co była mowa, a jest nim zawsze zwrócony ku Bogu *Logos* (wiersz 1). Stwierdzenie zaś w wierszu 2: οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν – „ten był na początku u Boga” potwierdza poprzednią frazę o Jego preegzystencji u Boga. Tekst mówi więc o odrębności podmiotów: Bóg i *Logos*; oraz o odwiecznym ukierunkowaniu i ścisłej relacji *Logosu* z Bogiem.

Swoją tezę o *Logosie* autor hymnu nie przynosi uszczerbku dla objawionej w Starym Testamencie prawdy o Jedynym Bogu, lecz na podstawie nowotestamentalnego objawienia ją uzupełnia. Dalsze wywody stopniowo odsłaniają, kogo autor określa terminem *Logos* (wiersze 5.9.14.17-18). Inne kwestie (np. wypowiedzi o preegzystencji) zostaną wyjaśnione także w późniejszych rozdziałach Ewangelii Jana (por. J 8,58; 17,5)¹⁸.

¹⁸ Zagadnienie to przedstawia L. STACHOWIAK, *Odwieczne pochodzenie Słowa (J 1,1-5)*, RBL 25/3 (1972), s. 156-168.

2.1.3. Analiza wiersza 3ab

Wielokrotne użycie czasownika ἦν – „był” (wiersze 1-2), który mówi o preegzystencji *Logosu*, wydaje się być w ostrym kontraście z tezą „o stawianiu się wszystkiego przez Niego”, o czym mowa w wierszu 3ab. Gdy bowiem w wierszach 1-2 orzeczenie z ἦν dotyczące preegzystencji *Logosu*, ma charakter ogólny i oznacza trwanie w przeszłości, bez określenia jego początku i końca (*imperf.* — czynność przeszła niedokonana), forma czasownikowa wiersza 3ab: ἐγένετο (*aor.* — czynność przeszła dokonana i zamknięta) podkreśla trwałość skutku w przeszłości. Stąd między relacją o *Logosie*, który „był” (ἦν) a stworzeniem, które „stało się” (ἐγένετο) zarysowuje się ostry kontrast.

W stwierdzeniu δια αὐτοῦ – „przez Niego” (wiersz 3a) autor wskazuje znowu na *Logos*, o którym była mowa w wierszach 1-2. W akcie stwórczym *Logos*, będąc Bogiem i pozostając stale zwrócony ku Bogu Ojcu, spełniał funkcje Pośrednika w stworzeniu: „przez Niego stało się wszystko” (wiersz 3a, por. wiersz 10b). Termin: πάντα – „wszystko” oznacza nie tylko świat i jego mieszkańców, lecz całe *universum*. *Logos* był jedynym Pośrednikiem w dziele stwarzania świata. Ta teza została ponownie potwierdzona, w sensie negatywnym, ze stanowiska stworzeń w stwierdzeniu: „a bez Niego nie stało się nic” (wiersz 3b). W ten sposób autor nawiązuje swoją tezą do Rdz 1,1 i wysławia *Logos*, jako Pośrednika Boga Ojca w stwarzaniu świata. W interpretacji mówiącej o roli *Logosu* w stwarzaniu opinie egzegetów są zróżnicowane, a badania nad tą kwestią ciągle trwają¹⁹.

W określeniu specyficznej funkcji *Logosu*, jako Pośrednika współdziałającego z Bogiem przy stwarzaniu, jest On więc znowu wyeksponowany, jako odrębny podmiot osobowy, w stosunku do Stwórcy. *Logos* współdziała ze Stwórcą także w ustawicznym podtrzymywaniu i zachowaniu świata w egzystencji (por. Hbr 1,2-3; Kol 1,16-17). Prawda o ścisłym współdziałaniu *Logosu* i Boga daje podstawę do zaliczenia wypowiedzi 3ab jeszcze do pierwszej jednostki hymnu. Wspomniana zaś rola *Logosu* jako Pośrednika w stwarzaniu i zachowaniu świata nie umniejsza Jego godności, ani nie ogranicza Jego

¹⁹ H. WITCZYK, *Bóg–Słowo w relacji do świata i ludzi (J 1,3-4)*, w: W. CHROSTOWSKI (red.), *Mów, Panie, bo słucha sługa twój. Ks. pam. dla R. Rubinkiewicza*, Warszawa 1999, s. 256–282 (zwl. 261–263). Nie podzielam opinii H. Witczyka, który zalicza wiersz 3 do utworów o cechach mądrościowo-apokaliptycznych (s. 258).

władzy (por. Kol 1,16-20). Skoro *Logos* w omawianym hymnie utożsamia się z Synem Bożym (wiersze 14.18), to relacja Boga Stwórcy do stworzeń istnieje właśnie „przez *Logos*” — tj. przez Syna Bożego — „przez którego wszystko się stało” (wiersz 3ab).

Są więc podstawy do wniosku, że niezależnie od tego, skąd autor zapożyczył termin *Logos* i jaki miał On sens w kontekście innych źródeł, umieszczając go w omawianym tekście, nie rozumiał tego terminu w sensie abstrakcyjnych spekulacji, jak to ma miejsce w hellenistycznej filozofii lub w biblijnej i judaistycznej tradycji mądrościowej, lecz jako indywidualny, osobowy podmiot, trwający w preegzystencji w jedności z Bogiem. *Logos* w omawianym hymnie — jak stwierdza H. Witczyk²⁰ — nieskończenie przewyższa postać starotestamentalnej mądrości, która była stworzona przez Boga i była obecna zarówno w dziele stwarzania, jak i w kierowaniu historią (por. Prz 8,22-30; Syr 24). Pojęcie *Logosu* jako osoby (J 1,1-3b) różni się też zasadniczo od niejednorodnych koncepcji filozoficznych na temat *Logosu* u Filona z Aleksandrii. Autorowi omawianego tekstu były także zupełnie obce filozoficzne idee Platona i Filona z Laryssy²¹. *Logos* w rozumieniu autora hymnu, ma preegzystencję i jako Osoba współdziała z Bogiem zarówno w stwarzaniu świata, jak i w kierowaniu nim i podtrzymywaniu go w istnieniu.

Dla nas istnieje tylko jeden Bóg, Ojciec,
od którego wszystko pochodzi
i dla którego my istniejemy,
oraz jeden Pan, Jezus Chrystus,
przez którego wszystko się stało
i dzięki któremu także my jesteśmy (1 Kor 8,6).

2.2. *Logos* — światłością dla ludzi (wiersze 3c-5)

^{3c} Który stał się —

⁴ w Nim było życie;

a życie było światłością ludzi;

⁵ i Światłość w ciemności świeci,

a ciemność Go nie ogarnęła [nie poznała] (J 1,3c-5).

2.2.1. Tekst i kontekst

Perykopa J 1,3c-4a sprawia interpretacyjne trudności. Kwestia dotyczy miejsca znaku interpunkcji. Wulgata ma kropkę po *quod factum est* (wiersz 3c).

²⁰ *Tamże*, s. 265.

²¹ *Tamże*, s. 269.

W rękopisie P⁷⁵, pochodzącym z około 200 r., kropka występuje po wierszu 3ab. Ta wersja została przyjęta przez *The Greek New Testament*²². H. Witczyk²³, przeprowadzając filologiczną i semantyczną analizę tekstu wykazuje, że zwrot: ὁ γέγονεν (wiersz 3c) należy umieścić już w następnej jednostce, czyli zaliczyć do wierszy 4-5. Idąc za Wulgatą zwrot: ὁ γέγονεν zwykle oddaje się przez: „(...) co się stało”²⁴, czyli zalicza się do zakończenia frazy jednostki mówiącej o stworzeniu (wiersz 3ab+c). Podobnie tłumaczy R. Popowski: „(...) cokolwiek się stało”²⁵.

Wyrażenie ὁ γέγονεν (wiersz 3c), pod względem gramatycznym, sprawia interpretacyjne trudności²⁶. W hymnie otwiera ono nową jednostkę. W koncepcji autora wypowiedź wierszy 4-5 przedstawia *Logos* w nowym aspekcie i w nowym kontekście, a mianowicie w aspekcie Jego przemożnego działania w już stworzonej rzeczywistości i to w odniesieniu do ludzi. Wprowadzając terminy: ζῶη – „życie” i φῶς – „światłość” jako atrybuty *Logosu*, autor anonsuje tu dwa zasadnicze tematy, które zostaną szerzej rozwinięte w całej Ewangelii Jana. W Prologu *Logos*, który stał się ciałem (wiersz 14a) przynosi „życie” i „światłość” — tj. nowe Objawienie od Boga tym, którzy zechcą je przyjąć i uwierzą w Jego imię (wiersz 12). Funkcja „światłości” w stosunku do ludzi została ogólnie opisana w wierszach 4-5 w stosunku do świata i do „swoich” (wiersze 9-11). Autor mówi także jak ludzie ustosunkowali się do „światłości”, zakładając, że była dla nich rozpoznawalna przez fakt wcielenia *Logosu*. Istnienie światłości prawdziwej sprawia, że ludzie mogą podejmować odpowiedzialne decyzje z ponoszeniem wszystkich związanych z tym konsekwencji (por. wiersze 10-13). Syntetyczne wyrażenie ὁ γέγονεν (wiersz 3c), które stoi w paraleli do wiersza 14a, wymaga rozwinięcia: ὁ [λόγος σὰρξ] γέγονεν, podkreślającego, że chodzi o *Logos*, „który stał się ciałem” (= prawdziwym człowiekiem).

²² K. ALAND I IN. (wyd.), *The Greek New Testament*, Stuttgart 1983³. W tym miejscu kropka występuje również u Ojców Kościoła; por. O. HOFIUS, *Struktur und Gedankengang des Logos-Hymnus in Joh 1,1-18*, ZNW 78/1-2 (1978), s. 6.

²³ WITCZYK, *Bóg-Słowo w relacji do świata i ludzi (J 1,3-4)*, s. 258-260.

²⁴ Tak np. w *Biblii Tysiąclecia* i *Biblii Poznańskiej*.

²⁵ *Nowy Testament. Przekład na Wielki Jubileusz Roku 2000*, Warszawa 2000.

²⁶ I. DE LA POTTERIE, *De interpunctione et interpretatione versuum Joh 1,3.4*, VD 33 (1955), s. 193-208; HOFIUS, *art. cyt.*, s. 4-6; WITCZYK, *Bóg-Słowo w relacji do świata i ludzi (J 1,3-4)*, s. 258-260.

Tym samym o ile wiersze 1-3ab stanowią jednostkę samodzielną, to wiersz 3c wprowadza nową myśl, w której (*implicite*) mowa jest o *Logosie* wcielonym. W ten sposób motywy: „życie” i „światłość” z wierszy 4-5 swoje wyjaśnienie znajdują w wierszach 9-13.

2.2.2. Nowe orzeczenia o *Logosie*

Pierwsze mówi o istocie *Logosu* i spełnianej przez Niego funkcji wobec ludzi — „światłość” (wiersz 4b). W stosunku do poprzedniej jednostki (wiersze 1-3ab), stanowią one rozwinięcie prawdy o działalności zbawczej *Logosu*, jaką pełnił On po wcieleniu względem ludzi. Tych, którzy Go przyjęli obdarował życiem Bożym, wnosząc w ich życie światło, które „oświeca każdego człowieka” (wiersz 9) i dając im szansę uczestniczenia (jak i określając konsekwencje braku uczestnictwa) w Bożej światłości (wiersze 9-13).

Wiersz 14 znowu powraca do tematu o *Logosie* wcielonym, umieszczając Go w szerokim kontekście historii zbawienia. Funkcję udzielania ludziom uczestnictwa w Bożym życiu i w Bożej światłości, o których mowa w wierszach 4-5 i 9-13, umożliwia fakt wcielenia *Logosu*. Tym samym w słowach: *καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν* — „a bez Niego nic się nie stało” (wiersz 3b) autor wypowiada się już o konkretnym, historycznym „*Logosie* wcielonym”, zaś w wierszach 4-5 i 9-13 mówi o Jego historycznej funkcji, tj. o ziemskiej działalności Jezusa Chrystusa (por. wiersz 17). O Nim też złożył swoje historyczne świadectwo Jan Chrzciciel (wiersze 6-8). Wnosząc zaś w świat ludzi „życie” i „światłość” „*Logos* wcielony” daje im szansę uczestnictwa w swoim Boskim życiu, które autor na innym miejscu określa słowami: „Ja jestem światłością świata” (J 8,12).

2.2.3. W *Logosie* było życie

Twierdzenie: „w Nim było życie” (wiersz 4a) ma formę bezwzględną, a rodzajnik ἢ przy ζῶν (wiersz 4b) — sens anaforyczny²⁷. W tekście na określenie „życia” nie użyto ani terminu βίος, który oznacza życie biologiczne, ani ψυχή — określającego duszę (por. J 13,37; 10,11.15.17-16), lecz ζῶν — „życie Boże” (por. J 3,16; 5,24; 17,3). Termin ζῶν odnoszony w Piśmie Świę-

²⁷ HOFIUS, *art. cyt.*, s. 44. Innego zdania jest W. Bauer (cyt. za SCHNACKENBURG, *Das Johannesevangelium*, cz. I, s. 13), który twierdzi, że rodzajnik ma sens demonstracyjny.

tym do Boga występuje zarówno w formie rzeczownikowej, czasownikowej, jak i przymiotnikowej i oznacza albo samego żyjącego Boga, albo Boga, który będąc źródłem wszelkiego życia udzieli tego życia wszystkim stworzeniom (1 Sm 2,6; 2 Krl 5,7; Jr 2,13; 10,10; 17,13; Ps 36,10). Bóg jest często określony „Bogiem żywym” (Dn 6,21.27; Oz 2,1), albo „Tym, który żyje wiecznie” (Dn 12,7). Termin ζῶν występuje także w formułach przysięgi: „na życie Pana” (1 Sm 14,39.45; Iz 49,18; Jr 4,2; 38,16), a także w słowach, kiedy Bóg sam powołuje się na „swoje życie” (Jr 22,24; Ez 14,16). Termin ten pojawia się także w tekstach przeciwstawiających Boga Izraela, jako Żyjącego, innym bóstwom (Joz 3,10; 23,1; 24,1; 1 Sm 17,26). W życiu religijnym ludu wybranego niezwykle ważnym było doświadczenie obecności „Boga żyjącego” przez dokonanie przez Niego wielkich dzieł oraz świadomość, że bez Niego człowiek nie potrafi żyć godnie według swojego powołania (Ps 31,15-17; 36,10; 67,2-4; 80,3.4.8.19-29; 84,3; 104,1-3-5). Ten „żyjący Bóg”, obecny wśród swego ludu, wielokrotnie przemawiał do niego przez swoich proroków, nawołując do nawrócenia, jak i zapowiadając przyszłe odrodzenie. Starotestamentalne świadectwa o Bogu żyjącym zostały z kolei potwierdzone i uzupełnione treścią Objawienia podanego przez Jezusa Chrystusa – *Logos* wcielony.

Ludzie, którzy w akcie stwórczym zostali przez Boga obdarowani różnymi darami, w wyniku odstępstwa od Boga, utracili przede wszystkim dar życia, który był gwarantem wieczności. Jednak „żyjący Bóg”, będąc ciągle zwrócony ku ludziom i wzywając ich do nawrócenia, nadal powoływał ich do uczestnictwa w swoim wiecznym życiu. W tym celu posłał swojego Syna, aby przez Niego ludzie mieli życie (J 3,14-16, por. 17,2-3). Na oznaczenie życia biologicznego lub psychicznego Ewangelista Jan używa terminu ψυχή²⁸. Termin ζῶν, który należy do centralnych tematów w jego Ewangelii, odnosi on do życia nadprzyrodzonego i wiecznego (J 3,15-16; 5,21.24.26.29; 6,33; 11,25; 12,50; 17,2, por. 1 J 3,16; 5,20)²⁹, jakiego Bóg udziela wierzącym w Tego, którego On posłał dla życia świata (J 3,36; 14,6; 20,31). Twierdzenie: ἐν αὐτῷ ζῶν ἦν – „w Nim było życie” (wiersz 4a) odnosi się do *Logosu* po fakcie wcielenia, czyli do Jezusa historycznego (J 1,17b), który sam jest

²⁸ WITCZYK, *Bóg–Słowo w relacji do świata i ludzi* (J 1,3-4), s. 273.

²⁹ C.H. DOOD, *L'Interprétation du Quatrième Evangile* (LD 82), Paris 1975, s 188-190.

życiem (14,6, por. 1 J 1,1) i dawcą życia i „zmartwychwstania” (11,25). Życie zaś, którym obdarowuje tych, którzy w Niego wierzą, jest wewnętrznym, duchowym powtórny narodzeniem, jakie uzdalnia ich do osiągnięcia życia wiecznego (J 1,12, por. 3,3-8). Komentarzem do wypowiedzi zawartej w Prologu są późniejsze słowa Jezusa: „Jak Ojciec ma życie w sobie samym, tak również dał to Synowi: mieć życie w sobie” (J 5,26, por. 1 J 1,2). *Logos* – Jezus Chrystus (1,17) jest więc źródłem życia i poznania „żyjącego Boga” Przez swoje wcielenie przyniósł On to Boże życie na świat i sprawił, że spełnia ono swoją zbawczą funkcję wobec wierzących.

2.2.4. *Logos* światłością ludzi

Stwierdzenie wiersza 4b: „Życie było światłością ludzi”, pozwala przyjąć, że dla Ewangelisty terminy ζῶνῆ i φῶς, jako obecne w *Logosie*, są synonimami Jego zbawczego oddziaływania. W Starym Testamencie jedynym źródłem „życia” i „światłości” (Ps 36,10), tak dla całego ludu (Ps 104,12; Wj 13,21; 24,17; Mi 7,8; Iz 9,1; 10,17; 60,1.20; Ps 89,16), jak i dla indywidualnych osób (2 Sm 22,29; Ps 27,1), był Bóg. To On otaczał wszystkich światłem swojego oblicza i swoją obecnością (Ps 4,7). Także Prawo, które dał przez Mojżesza, zwłaszcza Dekalog nazwane jest „światłem” (φῶς) „dla narodów” (Iz 51,4; Ps 119,105). Nie tylko w ST, ale i w judaistycznej tradycji przypisywano światłości doniosłą rolę³⁰.

Motyw światła, odnoszony w ST do Boga i to zarówno w sensie wyrazowym, przenośnym, jak i symbolicznym, występuje także często w NT. Np. List św. Jakuba nazywa Boga „Ojcem światłości” (πατήρ τῶν φῶτων — 1,17). W 1 J 1,5 czytamy z kolei, że „Bóg jest światłością” (φῶς). W ST światło jest zawsze znakiem teofanii i obecności Boga (Mk 9,2-8, i par. Mt 17,1-8). W NT motyw światła jest synonimem obecności Jezusa: pojawia się np. po zmartwychwstaniu przy powołaniu Szawła (Dz 9,3; 22,6.9-10; 26,13). W tym kontekście Jezus i Jego działalność jest odbłaskiem chwały samego Boga (Hbr 1,3). Ten, który jest światłością świata udziela światła życia tym, którzy w Niego wierzą (por. J 5,24; 8,12; 9,5; 12,35.36.46; 1 J 3,14).

³⁰ SCHNACKENBURG, *Das Johannesevangelium*, cz. I, s. 223–226.

2.2.5. Światłość w ciemności świeci (wiersz 5a)

Powyższy tekst nie mówi o światłości fizycznej, ani o ciemności, która jest wynikiem braku światła. W Ewangelii Jana tylko w jednym przypadku (11,9-10) termin φῶς oznacza światło fizyczne. Nie chodzi tutaj także o znany z mitologii motyw walki światła i ciemności. Omawiany tekst mówi o światłości nadprzyrodzonej, która jest zbawczym darem Boga dla ludzi oraz o ciemności, jako o pozbawieniu się i braku tego daru³¹.

W Biblii terminy „światłość” i „ciemność” nie odnoszą się do doświadczenia ziemskiej rzeczywistości, lecz do moralnego lub historycznego dualizmu³². Te zaś nie mają swojego źródła w Bogu ani w samym stworzeniu, lecz powstały i nadal powstają w świecie ludzi i są wynikiem ich dobrych lub złych wyborów (dobrego lub złego postępowania). U proroków ST relacja: światłość – ciemność oznacza eschatologiczne zbawienie lub odrzucenie (Am 5,18; Iz 42,6; 49,6; 50,10; 60,1-5). O przeciwstawieniu: światłość – ciemność w sensie dualistycznym można mówić dopiero w judaizmie okresu międzytestamentalnego, co widoczne jest zwłaszcza w pismach qumrańskich, gdzie mowa o walce synów światłości (tj. sprawiedliwych — za których uważali się członkowie wspólnoty), przeciw synom ciemności (tj. bezbożnych)³³. W przeciwieństwie do wyżej przedstawionych, koncepcja światłości w Ewangelii Jana jest zdecydowanie osobowa³⁴. Także wypowiedzi o ciemności należy rozumieć w kontekście ukazanej w niej soteriologii i związanych z tym postulatów etycznych. Wyobrażenia kosmologiczne, metafizyczne lub ezoteryczne ciemności są Ewangelii Jana zupełnie obce.

Światłość, o której mowa w wierszu 5 nie jest też światłem nowego Prawa. W relacji do Tory, z którą od około 100 r. po Chr., utożsamiano Mądrość (np. 4 Ezd 3,1; 14,21), *Logos* jest większy (J 1,17). W wierszu 4 autor stwierdza ponadto, że w *Logosie* było „życie” i że to „życie było światłością

³¹ Kwestię metaforyki motywów światłości i ciemności w Ewangelii Jana omawia O. SCHWANKL, *Licht und Finsternis: ein metaforisches Paradigma in den johanneischen Schriften* (HthSt 5), Frankfurt im Br. 1995; TENZE, (Quaestiones disputatae 126), Freiburg im Br. 1990, s. 135–167.

³² SCHWANK, *dz. cyt.*, s. 25–26.

³³ L. STACHOWIAK, *Ewangelia według św. Jana*, PNT 4, Poznań–Warszawa 1975, s. 111–112.

³⁴ STACHOWIAK, *Pochodzenie Słowa*, s. 168.

dla ludzi”. Ewangelista stwierdza tym samym, że w Jezusie Chrystusie, jako *Logosie*, przyszła na świat Boża rzeczywistość w postaci życia i światła. A zatem odtąd Bóg jest obecny w doczesnej rzeczywistości w nowy sposób, mianowicie przez *Logos* wcielony — tj. przez Jezusa Chrystusa, który wnosi do niej nowe „życie” i nową „światłość”. Niestety, mimo iż *Logos* przyszedł do swoich, nie został przez nich ani rozpoznany, ani przyjęty (wiersz 5b). Dlatego pozostają oni nadal poza sferą Bożej światłości i życia (tj. poza sferą zbawczą). Odrzucenie *Logosu* sprawia w konsekwencji niemożność przyjęcia nadprzyrodzonych darów „życia” i „światłości”, jakimi Bóg obdarowuje tych, którzy z wiarą przyjmują Jego Syna.

Wyrażenie wiersza 5: οὐ κατέλαβεν (*ind. aor. act. 3. sing.*, od καταλαμβάνω) oznacza: „chwycić poznać, przyjąć, ogarnąć”, ale także „przemóc, pokonać”. W przekładach termin ten często tłumaczy się w tym ostatnim znaczeniu. Tymczasem pierwsze znaczenie („poznać, przyjąć”) wydaje się być bliższe kontekstowi Ewangelii Jana. „Nie pojęli” oznacza tyle, że w stosownej chwili nie podjęli decyzji przyjęcia *Logosu* i pójścia za Jego światłością. W konsekwencji nadal trwają oni w ciemności, czyli pozostają zamknięci na światłość (por. J 12,35-36). U podstaw wiersza 5 leży więc etyczna postawa ludzi, którzy z różnych powodów nie chcą przyjąć, lub wręcz odrzucają światłość. Apel Jezusa: „Chodźcie [wierźcie], dopóki macie światłość” (J 12,35) jest i pozostaje zawsze aktualny. Jednak tylko ci, którzy uwierzą i przyjmą Jego Ewangelię otrzymają uczestnictwo w Jego „światłości” i w Jego Boskim „życiu”

O aktualności apelu Jezusa względem przebywających w ciemności świadczy także czasownik φαίνει – „świeci”. Już sama forma gramatyczna tego czasownika (*ind. praes. act. 3. sing.*) wskazuje na ciągle aktualną możliwość przyjęcia światła. Temat ten, w odniesieniu do różnych postaw ludzi, będzie kontynuowany w kolejnych wierszach hymnu.

W Podsumowaniu wiersze 3c-5 można stwierdzić, że autor mówi w nich o Bożej mocy, o Bożym życiu i Bożej światłości, które za pośrednictwem *Logosu* weszły w świat ludzi i tym, którzy je przyjęli dały szansę uczestnictwa w Jego Boskim życiu i światłości. Skorzystają jednak z niej tylko ci, którzy uwierzą i przyjmą *Logos*, jako dawcę życia i światłości. Innym pozostawiona jest szansa przyjęcia Bożych darów za pośrednictwem świadectwa naocznych świadków.

2.3. Świadek Jana Chrzciciela o Światłości (wiersze 6-8)

- ⁶ Powstał człowiek — posłany przez Boga:
na imię było mu Jan.
⁷ Ten przyszedł na świadectwo, aby zaświadczyć o światłości;
by dzięki niemu wszyscy uwierzyli.
⁸ Nie był on światłością,
lecz [został posłany], aby zaświadczył o światłości (J 1,6-8).

Tekst powyższych wierszy jest ciągle dyskutowany. Jego aktualna wersja daje podstawę do wniosku, że wiersze te zostały napisane ze względu na motyw światłości, o którym mowa w wierszach 4-5 i 9. W innym kontekście nie byłby on zrozumiały i nie spełniałby swojej funkcji³⁵. Mimo filologicznych różnic, omawiana jednostka o Janie (wiersze 6-8) — która jest koherentna dzięki motywowi świadectwa, a także antytezy: „nie był światłością/była światłość prawdziwa” — pozostaje w wielu aspektach w ścisłym związku zarówno z wersetami poprzedzającymi ją (wiersze 4-5), jak i z następującymi po niej (wiersze 9-13)³⁶. Wiersze 6-8 mówią o konkretnej, historycznej postaci — o Janie Chrzcicielu i jego zadaniu jako świadka. Jan zaświadczył o światłości, czyli o *Logosie*, w którym było i życie i światłość (wiersze 4-5 i 9).

2.3.1. Jan Chrzciciel jako świadek

Jednostka wierszy 6-8 zawiera trzy wypowiedzi: (1) „powstał człowiek” — wypowiedź ta opisuje relację Jana do *Logosu* zarówno w Jego preegzystencji (wiersz 3c), jak i po wcieleniu (wiersze 4-5); autor mówi o konkretnym, historycznym człowieku; (2) „posłany przez Boga” — oznacza to, że nie wystąpił w swoim imieniu i z własnym programem (wiersz 6b por. wiersze 7b i 8b); (3) „Jan mu było na imię” — imię to pochodzi od hebr. *Jehohanán* lub *Johanán* i oznacza: „Jahwe okazał się łaskawym”³⁷. Wiersz 7, podając więcej informacji, mówi o jego roli jako świadka: przyszedł, aby „zaświadczyć o światłości”, „aby wszyscy uwierzyli”. Wiersz 8 wyraźnie stwierdza, że on

³⁵ E. RUCKSTUHL, *Die literarische Einheit des Johannesevangeliums. Der gegenwärtige Stand der einschlägigen Forschungen* (NTOA 5), Göttingen 1987, s. 81; SCHWANK, *dz. cyt.*, s. 27; LANGKAMMER, *art. cyt.*, s. 41–43; F. MICKIEWICZ, *Świadkowie zbawczego postannictwa oraz mesjańskiej i boskiej godności Jezusa w pismach św. Łukasza i św. Jana*, Ząbki 2003, s. 76–78; T. HERGESEL, M. ROSIK, „Postany, aby zaświadczyć o światłości” (J 1,8). *Postać Jana Chrzciciela we współczesnej literaturze egzegetycznej*, RBL 55/2 (2002), s. 146–152.

³⁶ Ch.G. MÜLLER, *Der Zeuge und das Licht. Joh 1,1–4,3 und das Darstellungsprinzip der Synkrisis*, Bib 84/4 (2003), s. 479–509 (zwl. 484–490).

³⁷ STACHOWIAK, *Ewangelia według św. Jana*, s. 113.

sam nie był światłością, lecz tylko jej świadkiem. Jego świadectwo zostaje jeszcze poparte autorytetem Boga, który go posłał. Już w samej strukturze tekstu zauważamy trzy pary twierdzeń: (1) dwa mówiące, że nie on był światłością (wiersz 8a); (2) dwa, że był posłanym (wiersz 8b); oraz (3) dwa, w których mowa jest o jego roli świadka światłości. W tekście występuje więc wyraźne przeciwieństwo: *Logos* — Jan, choć zarówno jeden (wiersz 3c), jak i drugi zostają posłani przez Boga. Jan jednak na podstawie otrzymanego od Boga mandatu pełnił tylko rolę świadka. *Logos* zaś posiadał sam w sobie pełnię światła i życie (por. J 1,30-34; Mt 11,3 i par.). Celem, dla którego Bóg posłał Jana było, aby na podstawie jego świadectwa „wszyscy uwierzyli” (wiersz 7).

Termin gr. πιστεύω – „wiara” ma to samo znaczenie co hebr. יָמַן — chodzi o pełne zaufanie do Boga, który jest niezmienny w swojej zbawczej miłości do ludzi. Jan publicznie wyznał i zaświadczył o Tym, któremu przygotowywał drogę.

Jan Chrzciciel był drugim po Bogu świadkiem o *Logosie* – światłości. Po nim zaś świadectwo złożyli późniejsi uczniowie Jezusa (1,35-51). *Logos* – Światłość, która przyszła od Boga i weszła w świat ludzi, wymaga ustosunkowania się do Niego wraz z wszystkimi tego konsekwencjami. Tutaj w Ewangelii Jana po raz pierwszy występuje kwestia wiary wymaganej od ludzi, wiary w zbawczą inicjatywę Boga dokonaną przez Jezusa Chrystusa. Ten apel o wiarę przewija się przez całą Ewangelię Jana i jest szczególnie jaskrawo podkreślony w słowach epilogu (J 20,30.31).

Umieszczając już w Prologu postać Jana Chrzciciela jako świadka *Logosu* Ewangelista Jan podkreśla, że *Logos* wcielony, o którym tenże Jan dał świadectwo, wystąpił i rozwinął swoją działalność w konkretnych, historycznych uwarunkowaniach (wiersz 17b). W ten sposób autor hymnu konsekwentnie kontynuuje swoją naukę o *Logosie* z wiersza 1 i Jego misji wobec świata, utożsamiając go z Tym, który był oczekiwany i według zapowiedzi proroków miał przyjść (Łk 7,20 i par.), a którego obecność wśród ludu wybranego poświadczył Jan zwany Chrzcicielem (wiersze 7.8.15).

2.4. Światłość, która przynosi zbawienie (wiersze 9-13)

⁹ Była światłość prawdziwa, która przychodząc na świat, oświeca każdego człowieka.

¹⁰ [*Logos*] był na świecie; a świat stał się przez Niego, ale świat Go nie poznał.

- ¹¹ Przyszedł do swojej własności,
lecz swoi Go nie przyjęli.
- ¹² [On] sprawił, że ci, którzy Go przyjęli stali się dziećmi Bożymi;
to ci, którzy wierzą w Jego imię; —
- ¹³ ci ani z krwi, ani z woli ciała, ani z decyzji męża,
lecz z Boga się narodzili (J 1,9-13).

2.4.1. Tekst i kontekst

W stosunku do stwierdzenia w wierszu 8a, że Jan nie był światłością, w wierszu 9a autor z emfazą stwierdza iż: „była światłość prawdziwa, która oświeca każdego człowieka” (wiersz 9b nawiązuje do wierszy 4-5). To przeciwstawienie jest zgodne ze stylem autora hymnu. Również słowa o funkcji Światłości (wiersz 9c) potwierdzają wypowiedź z wiersza 5. *Logos* stał się bowiem ciałem [=człowiekiem] (wiersz 3c) i w Nim było życie Boże, jakie było „światłością ludzi” (wiersze 4-5). O Nim Jan, na podstawie otrzymanego od Boga mandatu (J 1,32-34) dał świadectwo (wiersze 6-8).

O ile wypowiedź o Janie Chrzcicielu, że „nie był światłością” (wiersz 8) rozpatrywana w kontekście wiersza 9a, mogła dać podstawę do hipotezy, że uczniowie tegoż Jana uważali swojego mistrza za światłość to teraz autor przeciwstawia mu „światłość prawdziwą” (wiersz 9a). Ta hipoteza nie ma jednak wystarczających podstaw w źródłach. Jan Chrzciciel nie był przez swoich uczniów, ani przez ludzi, którzy go słuchali, określanym „światłością”. Po wtóre, orzeczenia o Janie w wierszach 6-7 i 8bc oraz kontekst (wiersze 4-5 i 9a) są wyraźnie skoncentrowane na „*Logosie* wcielonym”, który został w wierszu 9a nazwany „światłością prawdziwą”. Etyczne wskazania Jana, zawarte w jego kazaniach, były zapewne uważane za światło (por. J 5,35). Jednak w Prologu rola jego jest ograniczona do funkcji świadczącego o „światłości”.

W kolejnych wierszach 10-13 autor wygłasza o *Logosie*, określonym jako „światłość prawdziwa”, trzy paralelne grupy twierdzeń: (1) „był na świecie” (wiersz 10a) i „przyszedł do swojej własności” (wiersz 11a); (2) określenia postaw ludzi wobec *Logosu*: „świat go nie poznał” (wiersz 10b) i „swoi Go nie przyjęli” (wiersz 11b); (3) konsekwencje dla tych, którzy „przyjęli Go” i „wierzą w Jego imię” (wiersze 12-13). Wiersz 13 stanowi interpretację wiersza 12. Całość wierszy 9-13 ma formę zwartej jednostki poetyckiej.

2.4.2. Analiza wiersza 9

Warto zwrócić uwagę, że wypowiedź o *Logosie* jako „światłości prawdziwej” staje się zrozumiała dopiero przy rozpatrywaniu jej funkcji, które są opisane w wierszach 9-12: (1) „oświeca każdego człowieka” (wiersz 9b);

(2) sprawia, że „ci, którzy Go przyjęli i wierzą w Jego imię stają się dziećmi Bożymi” (wiersz 12). Powstaje pytanie: Skąd (od kogo) ta światłość przychodzi? Ewangelia Jana często mówi o światłości, która nie jest z tego świata (por. J 8,12; 9,5; 12,35-36 i inne). Jak rozumieć imiesłów ἐρχόμενον (wiersz 9b)? Zdaniem A. Oczachowskiego³⁸ imiesłów ten gramatycznie należy łączyć z τὸ φῶς (wiersz 9a) lub z πάντα ἄνθρωπον (wiersz 9b). Rozpatrując jednak tę kwestię na tle kontekstu, należy przyjąć, że ἐρχόμενον odnosi się do τὸ φῶς (wiersz 9a). Albowiem „światłość prawdziwa”, przychodząc na świat, wykazuje aktywność (wiersz 9c; por. J 3,19; 12,46), której w Ewangelii Jana nie przypisuje się człowiekowi. Orzeczeniem w odniesieniu do człowieka jest ἐγένετο – „stał się” (wiersz 6; por. J 16,21). Ponadto czasownik: ἦν – „był”, w kontekście wiersza 9a, nie łączy się z ἐρχόμενον, jak pisze B. Schwank³⁹, lecz mówi o preegzystencji τὸ φῶς. W tekście stwierdza się bowiem Jego egzystencję przed przyjściem na świat. Zatem ἦν (wiersz 9a) nawiązuje do preegzystencji (wiersze 1-2), a ἐρχόμενον do wierszy 3c-5.

Orzeczenie o funkcji „oświecającej każdego człowieka” (wiersz 9c) ukazuje, że przewyższa ona naturalne uzdolnienia człowieka żyjącego na tym świecie i podkreśla jej nadnaturalny charakter. Przymiotnikowe określenie światłości, jako τὸ ἀληθινόν – „prawdziwa”, nadaje jej sens ekskluzywny. Sens ten wynika także z wiersza 9b. Z kontekstu wynika, że podmiot określany jako „światłość prawdziwa”, w swoim odniesieniu do ludzi, utożsamiany jest z *Logosem*, który przy stwarzaniu świata i zachowaniu go w egzystencji pełni rolę Pośrednika (wiersze 1-3ab). W wierszu 3c została w sposób absolutny stwierdzona nowa kondycja Jego egzystencji: ὁ γέγονεν – „stał się” (ciałem, człowiekiem; ὁ [λόγος σὰρξ] γέγονεν), oraz określona Jego istota i funkcje wobec ludzi (wiersze 4-5). Zaś wiersz 9ab dotyka Jego funkcji oświecającej ludzi w warunkach ich egzystencji na tym świecie.

Z kolei forma φωτίζει (ind. praes. act 3. sing. — wiersz 9b; por. 5a) podkreśla, że *Logos* od chwili przyjścia na świat ciągle dokonuje funkcji oświecania każdego człowieka, aby ten mógł podjąć decyzję o swoim zbawieniu. *Logos* (= Bóg odwieczny — wiersze 1-2), przychodząc bowiem na świat

³⁸ A. OCZACHOWSKI, *Chrytologiczny tytuł erchomenos w czwartej Ewangelii* (Studia Paradyjskie 11), Poznań–Paradyż 2001, s. 179–192 (zwl. 181).

³⁹ SCHWANK, dz. cyt., s. 30.

(wiersze 3c i 9c) wskazuje człowiekowi jedyną, autentyczną drogę zbawienia. Ta wola Boga dotycząca zbawienia wszystkich ludzi (por. Tt 2,11), została w wierszu 9b wyrażona określeniem: φωτίζει πάντα ἄνθρωπον. Tym samym *Logos* — „światłość prawdziwa”, przychodząca od Boga na świat, jest jedynym Pośrednikiem, przez którego ludzie mogą uzyskać wieczne zbawienie.

„Światłość prawdziwa” nie jest z tego świata (wiersz 6). Jego funkcja oświecająca (wiersz 9b), jest zupełnie odmienna od kultury, jaką człowiek w tym świecie tworzy i jaką może on naturalnymi siłami osiągnąć. „Światłość prawdziwa” przychodząc na świat (wiersz 9b), wnosząc mocą władzy otrzymanej od Boga autentyczne objawienie, stawia człowieka przed koniecznością podejmowania decyzji i ponoszenia ich konsekwencji. Za „światłością prawdziwą”, o której mówi autor, stoi autorytet samego Boga, który posłał swojego Syna na świat (wiersze 14-18; J 3,16; 9,5).

2.4.3. Analiza wiersza 10

O ile w wierszu 9a podmiotem zdania jest rzeczownik (*neutrum*) τὸ φῶς — „światłość”, to od wiersza 10 nie spotykamy już w tekście hymnu tego terminu. Podmiotem orzeczeń jest odtąd rodzaj męski (na co wskazuje zaimek względny: αὐτός). Świadczy to, że w wierszach 10-13 autor mówi już o konkretnej osobie, której tożsamość zostanie imiennie określona w wierszu 17, jako Jezus Chrystus.

Treść wiersza 10 zawiera trzy twierdzenia: (1) „był na świecie”; (2) „świat został przez Niego stworzony”; (3) „świat Go nie poznał”. Wiersz 10a nawiązuje do przyjscia na świat *Logosu* (wiersze 1-2) i zakłada fakt Jego wcielenia (wiersz 3c). Z kolei wiersz 10b nawiązuje do roli *Logosu*, jako Pośrednika w stwarzaniu świata (wiersz 3ab), zaś w wierszu 10c kryje się aluzja do „światłości prawdziwej”, której nie ogarnęła ciemność (wiersz 5: καταλαμβάνω — interpretowane w sensie „przyjąć, pojąć”). W wierszu 10 aż trzy razy występuje także termin κόσμος — „świat”. I chociaż mowa jest o świecie, który został stworzony przez *Logos*, to jednak trzeba przyjąć, że termin κόσμος w wierszu 10b ma tu sens analogiczny do πάντα (3a), tj. do wszystkiego, co zostało stworzone przez *Logos*. Wiersze 9c i 10a mówią zaś o świecie, w którym egzystują ludzie obdarzeni inteligencją i tworzący kulturę. *Logos* wcie-

lony, mimo iż był posłany przez Boga, nie został przez nich poznany ani przyjęty (J 10,36)⁴⁰.

Czasownik γινώσκω („poznać”) wiersza 10c określa nie tyle poznanie intelektualne, uprawiane jako sztuka i filozofia życia w kulturze greckiej (poznanie w sensie misteryjnych inicjacji, czy poznanie gnostyczne), lecz oznacza osobowe doświadczenie obecności Boga⁴¹, dokonujące się przez Jego dzieła i znaki. Poznanie w sensie semickim prowadzi do przekonania, zrozumienia i podjęcia osobistej decyzji, celem dania odpowiedzi na Boże Objawienie. Biblijne poznanie to spotkanie osób wzajemnie się miłujących i szanujących godność współpartnera wraz z gotowością ponoszenia konsekwencji takiej postawy. W wierszu 10c autor stwierdza, że choć „Światłość prawdziwa” spełnia swoją funkcję, to Bóg oczekuje od ludzi pozytywnego ustosunkowania się do swojej inicjatywy (J 3,16; 9,5; 12,35-36).

Wchodząc w ludzkie dzieje *Logos* oferuje ludziom uczestnictwo w nowym życiu i w światłości (wiersze 4-5). Dary te uzdalniają do życia wiecznego i zarazem stanowią gwarancję jego otrzymania (J 11,25). „Światłość prawdziwa” spełnia już w doczesności zasadniczą rolę w kształtowaniu religijnej osobowości tych, którzy ją przyjmują, ale i przeciwstawia się różnym błędnym naukom religijnym. Tutaj znajdują także właściwą interpretację tradycje o Bożym objawieniu zawarte w Starym Testamencie.

Ponadto „Światłość prawdziwa” φωτίζει – „oświeca” (*ind. praes. act. 3. sing.* — wiersz 5) każdego człowieka, a zatem nie tylko potomków Abrahama, lecz także wszystkich ludzi ku zbawieniu. Aby jednak móc otrzymać

⁴⁰ W omawianym tekście nie chodzi więc o kosmos (przestrzenny...) w sensie greckim; ani taki jak rozumieli go dawni Hebrajczycy, nie znający pojęcia świata przestrzennego. Biblia opisuje świat wyrażeniem: „niebo i ziemia” (Rdz 1,1) lub ogólnym określeniem: „wszystko” (hebr. כָּל הַכֹּל — Jr 10,16; Ps 103,19; Iz 44,24; Ps 8,7). Choć i tu pojęcie świata ulegało ewolucji. Dotyczy to zwłaszcza tradycji mądrościowej. Świat stworzony przez Boga określano terminem עוֹלָם, którego greckim odpowiednikiem jest αἰών – „wiek całości” (w przeciwstawieniu do χρόνος – jednostka upływającego czasu). Także w NT termin κόσμος nie jest jednoznaczny. Np. w Ewangelii Jana κόσμος często oznacza zarówno ludzi żyjących na świecie (3,16), jak i tych, którzy odrzucili Jezusa Chrystusa (12,31; 15,18; 17,15). Ten akcent odrzucenia przez świat i przez swoich przewija się w Ewangelii Jana w różnym kontekście (wiersze 5.11; J 12,37); S.B. MARROW, *Kosmos in John*, CBQ 64/1 (2002), s. 90–102 (zwl. 93–95).

⁴¹ E.D. SCHMITZ, γινώσκω, BLNT 1, s. 245–247.

uczestnictwo w życiu i światłości, jakie *Logos* wcielony przynosi na świat, trzeba ustosunkować się do Niego z wiarą i przyjąć Jego dary. Tych, którzy to uczynią *Logos* zaprowadzi do życia wiecznego.

2.4.4. Analiza wiersza 11

Wiersz 11 zawiera dwa twierdzenia: (1) „przyszedł do swojej własności” (wiersz 11a); (2) „swoi Go nie przyjęli” (wiersz 11b). Wyrażenie: „przyszedł do swojej własności” jest nawiązaniem do wiersza 9b; „przyszedł na świat” Autor zgodnie z semicki sposobem wyrażania myśli najpierw daje określenie ogólne, a potem przez eksponowanie elementu, następuje precyzacja i wyjaśnienie szczegółowe⁴². Ogólne stwierdzenie: „przyszedł na świat” (wiersz 9b) zostaje skonkretyzowane w postaci: „przyszedł do swoich” (wiersz 11). Podobnie w przypadku: „świat Go nie poznał” (wiersz 10c) i „swoi Go nie przyjęli” (wiersz 11b). Autor mówi tu o konkretnej rzeczywistości, którą ocenia z historycznej perspektywy, jako odrzucenie Jezusa przez przywódców ludu wybranego. Wypowiedź ta uwzględnia już sytuację współczesną, w której to głoszona niegdyś Ewangelia, do dzisiaj przez wielu nie została przyjęta. Powyższa uwaga staje się pomocną nie tylko w rozumieniu współczesnego autorowi świata (wiersze 9-11), ale także w interpretacji pojęcia „świat” w innych tekstach Ewangelii Jana.

Stwierdzenie wiersza 11a: „przyszedł do swojej własności”, oznacza tych, których Bóg w świetle biblijnej tradycji Starego Testamentu prowadził i przygotowywał na Jego przyjście (por. Wj 19,5; Pwt 4,20; 7,6; Ez 37,27). Ten lud jest nie tylko własnością Boga, ale i *Logosu*, przez którego świat został stworzony i ku któremu Bóg Ojciec ten lud prowadził do pełni czasów (Ga 4,4; Hbr 1,1-2a). Prorocy przekazali mu słowa od Boga i Jego obietnice oraz podtrzymywali w nim nadzieje, aż przyszedł Ten, który miał przyjść (por. Mt 11,2-6; 21,33-35).

Stwierdzenie: „swoi Go nie przyjęli” (wiersz 11b)⁴³, stojąc w paraleli do: „świat Go nie poznał” (wiersz 10c), jest podstawą do wniosku, że mimo

⁴² BOMAN, *dz. cyt.*, s. 165.

⁴³ SCHNACKENBURG (*Das Johannesevangelium*, cz. I, s. 236) utożsamia ich z przedstawicielami ludu wybranego czasów Jezusa, którzy odrzucili Go jako Mesjasza.

świadczenia proroków, świadectwa Jana Chrzciciela, (J 1,32-34; Mk 1,10.11 i par.) i samego Jezusa o swoim posłannictwie od Boga (J 5,36; 8,26) *Logos* nie został przyjęty. Udaremnili oni tym samym „zbawczy zamiar Boży względem siebie” (Łk 7,30 i par.). Nie poznali bowiem, że za świadectwami proroków i Jana stoi autorytet samego Boga (por. J 1,32-34; Mt 23,37).

2.4.5. Analiza wiersza 12

Treść wiersza 12 pozostaje w ścisłym związku z wierszami poprzedzającymi. I tak (1) w wierszu 12a mowa jest o pozytywnym działaniu *Logosu*: „dało moc”; (2) wiersz 12b mówi o efekcie Jego działania wobec tych, którzy Go przyjęli: „stali się dziećmi Bożymi”; (3) wiersz 12c wymienia istotę ich nowej tożsamości: „to ci, którzy wierzą w Jego imię” W wierszu 12a po wcześniejszych, ogólnych wypowiedziach o negatywnych postawach wobec *Logosu* (wiersze 10c i 11b), mowa jest o pozytywnym ustosunkowaniu się wobec Niego. Działalność *Logosu* nie ogranicza się tu tylko do oświecania (wiersz 9b), lecz sprawia, że otrzymują oni nowy status wobec Boga: „stali się dziećmi Bożymi” (wiersz 12b).

Naród wybrany na mocy wybrania przez Boga nazwany jest w Biblii: „synem / dzieckiem Bożym” (Wj 4,22-23; J 31,9). Określenie to, w sensie przenośnym odnoszone jest też do indywidualnych osób: sędziów (Syr 4,10), królów (2 Sm 7,14; Ps 2,7), nieszczęśliwych (Ps 68,6-7) i sprawiedliwych (Mdr 2,13; Syr 51,10). Ten sam status dziecięstwa Bożego jest w wierszu 12 darem, udzielonym za pośrednictwem *Logosu* wcielonego (wiersze 3c.14a) — Jezusa Chrystusa (wiersz 17b). Nikt sam nie może wejść w tę szczególną relację z Bogiem (1 J 3,1). Status dziecięstwa Bożego dokonuje się przez „nowe narodzenie z Boga” (por. wiersz 13b; J 3,3). Nowe narodzenie realizuje się w warunkach historycznych i zakłada wiarę i przyjęcie historycznego Pośrednika zbawienia⁴⁴.

Ci którzy nie przyjęli *Logosu*, posłanego przez Boga — nie przyjmując „Światłości prawdziwej”, nadal pozostają w ciemności. Trwając nadal w ziemskiej egzystencji, szukają rozwiązania swoich problemów i nie potrafią znaleźć ich ostatecznego wyjaśnienia.

⁴⁴ *Tamże*, s. 238, 508–524.

Dar dziecięstwa Bożego, jaki człowiek otrzymuje przez *Logos* wcielony jest całkowicie odmienny od przemijającej ziemskiej rzeczywistości. Oświecając każdego człowieka *Logos* stawia go jednocześnie przed koniecznością podejmowania odpowiedzialnych decyzji, których konsekwencje sięgają w wieczność. Wiersz 12 skupiając uwagę na tych, którzy *Logos* przyjęli i uwierzyli w Jego imię, stwierdza jednocześnie, że dla wielu wierzących i miłujących Boga na tym świecie, wielkość Jego darów pozostaje całkowicie zakryta:

Ani oko nie widziało,
ani ucho nie słyszało,
ani serce człowieka nie zdołało pojąć,
jak wielkie rzeczy przygotował Bóg tym,
którzy Go miłują. (1 Kor 2,9).

2.4.6. Analiza wiersza 13

W wierszu 13b zwrot: ἐκ θεοῦ ἐγεννήθησαν – „z Boga się narodzili” akcentuje nadprzyrodzone narodzenie z Boga, które, jako dar Boży, otrzymują wszyscy wierzący w *Logos* wcielony — tj. Jezusa Chrystusa. Taką interpretację sugeruje użyta tu liczba mnoga czasownika ἐγεννήθησαν (*ind. aor. pass. 3. pl.* od γεννάω – „rodzę”). R. Boismard (w swoim komentarzu do Prologu Ewangelii Jana) oraz D. Mollat (w przekładzie Ewangelii Jana), powołując się na niektórych Ojców Kościoła, podają w wierszu 13b liczbę pojedynczą: „z Boga się narodził”⁴⁵. Lekcja ta w odniesieniu do Jezusa oznacza: „narodził się z Dziewicy”⁴⁶. Ponieważ forma *singularis* nie występuje w żadnym greckim rękopisie pism NT a jedynie w przekładach i cytatach u niektórych Ojców Kościoła⁴⁷, ponadto najstarsze, pochodzące z około 200 r. po Chr., rękopisy Ewangelii Jana: P⁶⁶ i P⁷⁵ zawierają lekcję *pluralis*, przyjętą także przez *The Greek New Testament*⁴⁸, dlatego przyjmujemy w wierszu 13 formę *plur.* — ἐγεννήθησαν.

⁴⁵ Cytat za: *Bible de Jerusaleme*.

⁴⁶ I. DE LA POTTERIE, *La Mere de Jesus et la conceptio virginale du Fils de Dieu. Etude de theologie johannique*, Mar 40 (1978), s. 41–90 (zwł. 60–66); A.V. CERNUDA, *La doble generacion de Jesu Cristo segun Jn 1,13-14*, EstB 40 (1982), s. 49–117, 313–344.

⁴⁷ SCHWANK, *dz. cyt.*, s. 34–35.

⁴⁸ K. ALAND I IN. (wyd.), *The Greek New Testament*, Münster 1975³, s. 321.

Trzy określenia w wierszu 13, wykluczając naturalne narodzenie, sugerują nadprzyrodzone narodzenie z Boga: „ani z krwi, ani z żądzy ciała, ani z woli męża”⁴⁹. Dziećmi Bożymi stali się więc nie z naturalnego narodzenia, ani z tytułu przynależności do potomków Abrahama (por. J 8,39), lecz ponieważ narodzili się z Boga, tj. z Ducha Bożego, dzięki inicjatywie Boga (por. J 3,3-10). To objawienie Boże miało miejsce w historii ludzi, których On sam sobie wybrał, przygotowywał i prowadził ku pełni czasów, na przyjście *Logosu*, którego zapowiadali prorocy. Tenże *Logos* przyszedł do swojej własności, a swoi Go nie przyjęli (Mt 11,31 i par.).

2.5. Słowo stało się ciałem (wiersz 14)

¹⁴ Słowo stało się ciałem,
i zamieszkało wśród nas,
oglądaliśmy Jego chwałę,
chwałę jaką Jednorodzony ma od Ojca —
pelen łaski i prawdy (J 1,14).

2.5.1. Uwagi o tekście

Od wiersza 14 tekst Prologu wyraźnie różni się od poprzedzającej części (wiersze 1-13) i to zarówno pod względem literackim, jak i treściowym. Autor używając pojęcia *Logos* ponownie nawiązuje tu do wypowiedzi w wierszach 1-2, tj. Jego preegzystencji i ścisłej jedności z Bogiem. Chociaż wypowiedź o *Logosie* (wiersz 14a) wydaje się nie stanowić logicznej ciągłości z treścią wierszy poprzedzających (np. wiersze 3c-13 zakładają już fakt wcielenia *Logosu* i Jego obecności na świecie wśród ludzi; autor opiewał też wcześniej historyczne dzieło Jezusa Chrystusa, wymieniając imię Jego autorytatywnego świadka — Jana Chrzciciela; przypominał także zasadnicze kategorie postaw ludzi wobec nowej inicjatywy Boga [wiersze 5.10c.11b.12ac]), to w wierszach 14-18 po stwierdzeniu faktu wcielenia, przez które dokonało się wielkie objawienie Boże, mamy także do czynienia z świadectwem wobec *Logosu* wcielonego⁵⁰.

⁴⁹ Wyjaśnienie określeń zob.: R.E. BROWN, *The Gospel According to John* (AB), New York 1966, s. 12; J. KÜGLER, „Denen aber, die ihn aufnahmen ...” (*Joh 1,12*). *Die Würde der Gotteskinder in der johanneischen Theologie*, w: N.T. WACKER, R. WETH (red.), *Gottes Kinder* (JBTh 17), Neukirchen-Vluyn 2002, s. 163-179 (zwł. 175-176).

⁵⁰ Te i inne okoliczności były podstawą hipotez o różnych redakcjach Prologu. Zdaniem STACHOWIAKA (*Ewangelia według św. Jana*, s. 121) wiersz 14 należał nie tylko do pierwszego opracowania Prologu, ale prawdopodobnie także do pierwotnego hymnu chrystologicznego.

2.5.2. Analiza wiersza 14

W wierszu 14 występują dwie zasadnicze jednostki tematyczne, w których rozpoznaje się po dwie podrzędne: w pierwszej stwierdza się fakt wcielenia: „Słowo stało się ciałem” (wiersz 14a) i daje jego opis: „zamieszkało wśród nas” (wiersz 14b); w drugiej mowa jest o świadkach tego historycznego wydarzenia i o ich świadectwie: „oglądaliśmy Jego chwałę” (wiersz 14c); oraz został określony przedmiot tegoż świadectwa: „chwałę, jaką Jednorodzony ma od Ojca pełen łaski i prawdy” (wiersz 14de). W tej części hymnu mowa jest o nowej inicjatywie Boga (wiersz 14ab) i o postawie tych ludzi, którzy ustosunkowali się do niej pozytywnie: „przyjęli” i „uwierzyli” w imię Tego, którego Bóg posłał (wiersz 12), dając o Nim świadectwo (wiersz 14c).

Wiersz 14 rozpoczyna się od partykuły καὶ, która zależnie od kontekstu ma różny sens. Ch. Dietzfelbinger⁵¹ tłumaczy ją, jako καὶ *consecutivum* przez: *ja, ja, wahrhaftig, in der Tat* – „tak”, „prawdziwie”, „faktycznie”⁵². Przy takiej interpretacji partykuły καὶ wcześniejsze wypowiedzi wierszy 3c-13 stanowią potwierdzenie faktu historycznego zawartego w stwierdzeniu: ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν (wiersz 14ab).

Termin σὰρξ, zgodnie z biblijną antropologią, oznacza *całego człowieka* w jego konkretnej, ziemskiej egzystencji (por. Iz 40,5). W omawianym wierszu σὰρξ określa historycznego Jezusa z Nazaretu (wiersz 17b). *Logos*, będąc Bogiem i mając odwieczną preegzystencję, przyjął postać człowieka; stał się prawdziwym człowiekiem (σὰρξ ἐγένετο). Wyklucza to jego gnostyckie lub doketyckie rozumienie (por. 2 J 7). Termin σὰρξ w sensie „człowiek” występuje także w Rz 1,3; 8,3; 1 Tm 3,16; 1 P 3,18.

Czasownik ἐσκήνωσεν („rozbił namiot”), w sensie przenośnym znaczy też „mieszkać”. W Starym Testamencie to Bóg był Tym, który jest obecny wśród swojego ludu w sposób duchowy — w *Namiocie Spotkania* (Wj 33,7.9; 34,9; 40,34) i w świątyni⁵³. Namiot / przybytek był znakiem i gwarancją obecności Boga ze swoim ludem, w różnych sytuacjach jego dziejów. Podobnie *Logos*, stając się prawdziwym człowiekiem, przebywał jako Bóg wśród swo-

⁵¹ Ch. DIETZFELBINGER, *Das Evangelium nach Johannes*, cz. I: *Johannes 1–12*, Zürich 2001, s. 30.

⁵² Por. F. BLASS, A. DEBRUNNER, F. REHKOPF, *Grammatik des neutestamentlichen Griechisch*, Göttingen 1984¹⁶, § 442, 2, 15.

⁵³ T. BRZEGOWY, *Mieszkanie Boga na ziemi w świetle psalmów*, AK 113/1 (1989), s. 14–24.

jego ludu (wiersz 14ab). Tożsamość *Logosu* imiennie określa wiersz 17. Jest nim Jezus Chrystus. Przyjęcie ludzkiej natury było warunkiem, aby *Logos* mógł być rozpoznany przez ludzi, by oni mogli się ustosunkowywać do Niego i by Jezus, składając Bogu Ojcu ofiarę, mógł ich zbawić (por. J 19,34; 1 J 5,6).

Zwrot ἐν ἡμῖν – „wśród nas” (wiersz 14b), ze względu na kontekst, odnosi się w pierwszym rzędzie do narodu wybranego. *Logos* był jako Bóg obecny w dziejach swojego ludu (ST), a jako prawdziwy człowiek został rozpoznany przez otoczenie (1 J 1,1-13). *Logos* zamieszkał „wśród nas”, tj. wśród tych, którzy Go „przyjęli” i „uwierzyli w Jego imię” (wiersz 12). Jan Chrzciciel rozpoznał Go na podstawie przekazanego mu przez Boga znaku i dał o Nim świadectwo (J 1,19-32; 3,25-30). Kiedy *Logos* wcielony – Jezus Chrystus (wiersz 17) objawił się w swojej chwale, „ogłądali” ją Jego uczniowie. W wierszu 14c określani są oni czasownikami: ἐθεασάμεθα – „ogłądaliśmy”. Autor mówi tu zarówno o sobie, jak i powołuje się na świadectwa innych uczniów (por. 1 J 1,1-3; Hbr 1,12a). Ci zaś, którzy widzieli znaki, a jednak nie przyjęli *Logosu* nie mogli oglądać Jego chwały.

Termin δόξα – „chwała” (hebr. כְּבוֹד, כְּבוֹדֵי הַיְהוָה) jest w ST wielokrotnie odnoszony do samego Boga (np. Wj 24,16; 40,34; Iz 6,3). On objawił swoją chwałę w działaniu, szczególnie w interwencjach na rzecz swojego ludu. Chwała Boża objawiła się także w działalności Jezusa Chrystusa. Uczniowie, oglądając chwałę *Logosu* (τὴν δόξαν αὐτοῦ – wiersz 14c), którą otrzymał od Ojca (J 17,4), poznawali też Ojca (J 14,9-10). On bowiem był obecny ze swoim Jednorodzonym Synem, którego posłał na świat dla realizacji planu zbawienia ludzi (J 3,16-17; Tt 2,11). Określenie „Jednorodzony” zawiera konotację o szczególnie „umiłowanym i jedynym Synu Ojca” (por. Mk 1,11 i par.; 9,7 i par.), co przejawia się też w określeniu: „pełen łaski i prawdy”, które świadczy zarazem o doskonałej jedności Ojca i Syna. W osobie i działalności Syna Bóg dał się poznać w sposób doświadczalny dla ludzi (1 J 1,1-5; J 2,11; 12,45). O początku drogi Jednorodzonego do ludzi, czyli o tajemnicy wcielenia Syna Bożego, pisze także Ewangelista Łukasz (1,26-38)⁵⁴. Skoro Jezus jest „Jednorodzonym” Synem Boga Ojca, to konsekwentnie tylko w Nim mogła się objawić chwała Boża⁵⁵. On też jest Jedynym, który mógł przynieść

⁵⁴ F. SIEG, *Jezus Chrystus, Syn Boży, Syn Maryi Dziewicy*, „Bobolanum” 6 (1995), s. 56–67.

⁵⁵ DIETZFELBINGER, *dz. cyt.*, s. 31; zob. też W. THÜSING, *Die Erhöhung und Verherrlichung Jesu im Johannesevangelium* (NTA NF 21), Münster 1979³.

ludziom prawdziwe Boże Objawienie. W Nim z woli Boga Ojca objawiła się „pełnia łaski i prawdy”. Odtąd tylko przez Niego ludzie mogą uzyskać Bożą łaskę i mieć dostęp do Bożej prawdy. Ci, którzy Go przyjęli i uwierzyli w Jego imię, otrzymali udział w Jego życiu i światłości oraz dary Ducha Świętego, aby mogli wypełnić swoją misję świadków światłości w świecie (Łk 24,45-48; Dz 1,8; 2,32; J 12,35; 1 J 1,5).

W wierszu 14 mowa jest więc o przyjściu *Logosu* na świat i Jego misji oraz o poznaniu przez uczniów Jego tajemnicy — jako Jednorodzonego Syna Boga Ojca. Omawiany wiersz zakłada też u nich wiarę, która pozwalała im poznać *Logos* i Jego chwałę oraz wielką zbawczą miłość Boga Ojca, jaka się przez Niego objawiła. W stwierdzeniu „pełen łaski i prawdy” autor podkreśla nadto, że przynosi On autentyczne objawienie od Boga Ojca — czego gwarancją jest Duch Święty.

2.6. Łaska i prawda — udziałem ludzi przez Jezusa Chrystusa (wiersze 15-17)

¹⁵ Jan świadczy o Nim — głośno wołał:

„Ten był tym, o którym mówiłem:

Ten, który przychodzi po mnie, przewyższył mnie godnością, ponieważ On był pierwszy (wcześniej) ode mnie;

¹⁶ tak że my wszyscy otrzymaliśmy z Jego pełności łaskę po łasce.

¹⁷ Podczas gdy Prawo zostało dane przez Mojżesza;

łaska i prawda stały się przez Jezusa Chrystusa (J 1,15-17).

2.6.1. Struktura

Wiersze 15-17 tworzą blok, który pozostaje w bliskim związku z wierszem 14. Elementami tego bloku są: (1) przypomnienie roli świadka Jana Chrzciciela (wiersz 15a); (2) odtworzenie słów świadectwa o Jezusie słowami tegoż Jana (wiersz 15bc); (3) świadectwo Jana Ewangelisty złożone w imieniu gminy Kościoła (wiersze 16-17). W tekście trzykrotnie występuje charakterystyczny dla stylu semickiego spójnik *ὅτι*, łączący wiersze 15d.16.17a.

2.6.2. Analiza wiersza 15

Zamieszczone w wierszu 15 wypowiedzi Jana Chrzciciela: „ten był, o którym powiedziałem”; oraz „przewyższył mnie godnością, ponieważ On był pierwszy (wcześniej) ode mnie” — mają swoje źródło w tekstach J 1,30 i Mt 11,3 i par. Jan Chrzciciel występując jako ostatni z proroków, którzy zapowiedzieli przyjście *Logosu*, potwierdził Jego obecność wśród ludu (J 1,26).

Historyczne świadectwo, jakie niegdyś Jan Chrzciciel złożył o Jezusie wobec Izraela, Ewangelista Jan odnosi obecnie do *Logosu* i czyni je aktualnym dla adresatów swojej Ewangelii. Jednocześnie tak, jak w wierszu 8, tak i tu podtrzymuje tezę, że Jezus jest większy od Jana Chrzciciela: ἐμπροσθέν μου γέγονεν – „był pierwszy (wcześniej) ode mnie” (wiersz 15c). Przytaczając to świadectwo Ewangelista mówi o Janie Chrzcicielu, jako o posłańcu Bożym i świadku Jezusa (wiersze 6-8).

Odsyłając nas zaś cytatem: οὗτος ἦν ὃν εἶπον... (wiersz 15ba) do jego wcześniejszego świadectwa o większej godności Jezusa, wskazuje, że ma ona swoje uzasadnienie w Jego preegzystencji (wiersz 15cd). Tym samym chryztologia *Logosu*, jaką autor rozwinął w Prologu, ma ściśle biblijne podstawy w Bożym Objawieniu.

W cytacie wiersza 15b Ewangelista Jan przekazuje świadectwo, jakie Jan Chrzciciel złożył o Jezusie wobec oficjalnej delegacji przysłanej do niego przez przywódców z Jerozolimy (J 1,19-28); a także odwołuje się od świadectwa Jana złożonego wobec swoich uczniów (wiersze 29-35) o „Baranku Bożym” (wiersze 29.36) i o „Oblubieńcu” (J 3,1-3). We wszystkich tekstach dotyczących Jana Chrzciciela, Ewangelista konsekwentnie podkreśla jego rolę jako świadka.

Ponadto forma czasownika μαρτυρεῖ (*ind. praes. act. 3. sing.* – „świadczy”) podkreśla, że historyczne świadectwo Jana Chrzciciela o Jezusie (J 1, 32-34; Mk 1,11 i par.) jest także aktualne w czasie, kiedy Ewangelista zwraca się tymi słowami do swojej gminy.

2.6.3. Analiza wiersza 16

Spójnik ὅτι – „tak że”, oraz wyrażenie ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ stanowią bezpośrednie nawiązanie do cytowanego słowa Jana Chrzciciela o większej godności Jezusa (wiersz 15cd) i interpretację chwały, jaką Jednorodzony otrzymuje od Ojca (wiersz 14de). Ponadto określenie: „z Jego pełni otrzymaliśmy wszyscy łaskę po łasce” stoi w paraleli do: πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας – „pełnego łaski i prawdy” (wiersz 14e), obecnej w *Logosie* wcielonym, którą przynosi On od Ojca wierzącym w Jego imię (wiersz 14a). Czasownik: ἐλάβομεν – „otrzymaliśmy” (wiersz 16) pozostaje z kolei w paraleli do ἐθεασάμεθα – „oglądaliśmy” (wiersz 14c). Forma *pluralis* w obu wypowiedziach wskazuje na chrześcijańską gminę, do której Ewangelista kieruje swoje słowa. W Ewangeliiach synoptycznych nie spotykamy takiej interpretacji pełni darów „łaski i prawdy”

Termin χάρις – „łaska” występuje w Ewangelii Jana tylko w Prologu (wiersze 14c.16.17b). W LXX terminem χάρις oddano liczne hebrajskie odpowiedniki, takie jak: חֶסֶד, חַנּוּן, חַן i in.⁵⁶ W wyrażeniu: καὶ χάρις ἀντὶ χάριτος — καὶ ma znaczenie *explicativum*⁵⁷: „z Jego pełni otrzymaliśmy dar po darze”⁵⁸. Ewangelista nawiązując do wiersza 16 odwołuje się tu do historycznego wydarzenia wcielenia *Logosu* (wiersz 14) i stwierdza, że dary te stały się udziałem uczniów i Kościoła przez Jezusa Chrystusa (wiersze 16.17b). Z tej pełni, jaką przyniósł On od Ojca, bez miary czerpią obecnie wszyscy (por. J 3,34). Nawiązując do działalności Jana Chrzciciela i jego świadectwa o Jezusie Chrystusie (wiersz 17b), Ewangelista jednocześnie poświadcza, że Jan Chrzciciel miał świadomość wielkiej godności Jezusa Chrystusa, mającej podstawę w Jego preegzystencji.

2.6.4. Analiza wiersza 17

Wiersz 17b łącząc się z wierszem 16 tworzy chiasm (z reduplikacją terminu χάρις w wierszu 16). W tekście mamy trzy rodzaje darów, które pochodzą od Boga: „prawo”, „łaska” i „prawda”. O łasce była już mowa w wierszu 16. Prawo w wyrażeniu: ὁ νόμος διὰ Μωϋσέως ἐδόθη — oznacza Torę⁵⁹. Pierwotnie termin ten określał konkretne wskazania, normy (por. Wj 16,28-30; 18,16.20; Iz 1,10; Mi 4,2; Jr 6,19). Po reformie deuteronomistycznej spotykamy już wyrażenie: „Prawo Jahwe / Prawo Pana / Prawo Boga Izraela” (2 Krl 10,31; Pwt 20,61)⁶⁰. Prawo, które dał Mojżesz spełniało, jak pisze Paweł, rolę wychowawczą (Ga 3,24-25).

Trzecim darem, który *Logos* przyniósł od Ojca jest ἀλήθεια – „prawda”⁶¹. Termin ἀλήθεια rozpatrywany w kontekście Ewangelii Jana obejmuje pełnię Objawienia Bożego. „Prawo”, które zostało dane przez Mojżesza, Ewangelista przeciwstawia „łaskę i prawdę” przyniesione przez Jezusa Chrystusa. Przebija tu echo polemiki Ewangelisty z członkami gminy Judeo-chrześ-

⁵⁶ H.H. ESSER, *χάρις*, BLNT 1, s. 590–592.

⁵⁷ W. BAUER, WNT 1, s. 3.

⁵⁸ Różne interpretacje tego wyrażenia zob.: CH. BLUMENTHAL, *Charis anti charitos (J 1, 16)*, ZNW 92/3–4 (2001), s. 290–294 (zwł. 290–291).

⁵⁹ BROWN, *dz. cyt.*, s. 16.

⁶⁰ H.H. ESSER, *Nomos*, BLNT 1, s. 521–523.

⁶¹ Termin ἀλήθεια i jego odpowiedniki omawia: H.-G. LINK, *Wahrheit*, BLNT 2, s. 1345–1347.

cijańskiej, która chciała zachować normy dotychczasowej tradycji, lub też autor Czwartej Ewangelii rozprawia się tu z wrogą wobec gminy chrześcijańskiej postawą Synagogi.

Dla Jana Ewangelisty Tora była objawieniem woli Bożej i Bożej mądrości. Prawo i jego zachowanie prowadziło bowiem do Chrystusa. Kto jednak nie zachowuje Prawa, ten też nie będzie słuchał Jezusa (J 5,39.40.45-47; 7,19). Ewangelista przeciwstawiając „prawo” — „łaskę i prawdę” (wiersz 17), nie umniejsza roli Prawa, lecz stwierdza, że wszystkie te dary są środkiem zbawienia ludzi (Tt 2,11).

Zestawienie Jezus – Mojżesz było we wczesnym chrześcijaństwie często stosowane (por. 1 Kor 10,2-4; Hbr 3,1-3). Bóg, który w Starym Testamencie obdarowywał ludzi, był zawsze „bogaty w łaskę i wierność” (Wj 34,6). Zgodnie ze swoją obietnicą daną Abrahamowi i wielokrotnie przypominaną przez proroków (Hbr 1,1-2a), posyłając w pełni czasów swojego Jednorodzonego Syna (Ga 4,4) rozwinął nową inicjatywę celem zbawienia ludzi.

W rozumieniu Ewangelisty Jana „łaska i prawda” stały się naszym udziałem nie, jak sądzono, dzięki Torze (por. Ps 119,76.77.159.160), lecz dzięki nowej łaskawej inicjatywie Boga przez Jezusa Chrystusa (por. J 5,45-47; Rz 3,21-26.29-31; Hbr 7,19; 10,1.10).

2.7. Jednorodzony Syn objawia Ojca (wiersz 18)

¹⁸ Boga nikt — kiedykolwiek, nie widział;
Jednorodzony Bóg, który jest w łonie Ojca,
On [o Nim] pouczył (J 1,18).

2.7.1. Analiza wiersza 18

Treść wiersza 18 stanowią dwa twierdzenia przedstawione w formie antytezy i chiazmu. Pierwsze ma charakter absolutnej negacji: θεὸν οὐδεὶς ἑώρακεν πώποτε – „Boga nikt – nigdy, nie widział”. Drugie ma formę pozytywną: μονογενὴς θεὸς ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς ἐκεῖνος ἐξηγήσατο – „Jednorodzony Bóg, który jest w łonie Ojca, On [o Nim] pouczył”. W drugim twierdzeniu podmiot objawiający Ojca (wiersz 18b) jest bliżej określony w Jego relacji do Boga Ojca w dwóch aspektach: najpierw jako μονογενὴς θεὸς – „Jednorodzony Bóg”; po wtóre jako ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς – „ten, który jest w łonie Ojca”. Pierwsze wyrażenie nawiązuje do wiersza 14d: (...) δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρὸς – „chwałę jaką Jednorodzony ma od

Ojca”, gdzie przyimek παρὰ – „u”, „od” — mówi również o relacji „Jednorodzonego” do Ojca. Wypowiedź wiersza 14d, rozpatrywana w kontekście wierszy 16.17b, mówi o relacji *Logosu* do Ojca po wcieleniu, czyli podczas Jego ziemskiej działalności.

Teza wiersza 18a: „Boga nikt – kiedykolwiek, nie widział” nie stoi w żadnym razie w sprzeczności z danymi tradycji biblijnej o Abrahamie (Rdz 18, 1-16), Jakubie (Rdz 32,30), Mojżeszu (Wj 33,11; Pwt 34,10), czy prorokach oglądających Boga siedzącego na tronie: Micheasz syn Jimli (1 Krl 22,19), Izajasz (6,11-12), Ezechiel (1,23-25). Nikt z nich bowiem nie oglądał bezpośrednio Boga (Wj 33,20).

Tylko Jednorodzony Syn przebywający w łonie Boga Ojca i posłany na świat, mógł o Nim mówić i o Nim pouczyć. Poza Nim nikt inny nie może mówić i przekazywać o Nim prawdy⁶². Ekskluzywne sformułowanie wiersza 18a w kontekście pozytywnego twierdzenia o „Jednorodzonym Bogu” (wiersz 18b), nadaje tej wypowiedzi niezwykłą powagę, która zostaje przeniesiona na opiewany w całym hymnie *Logos*. Nikt, poza „Jednorodzonym Synem”, nie oglądał Boga. Jedynie Jezus Chrystus (wiersz 17b) widział Boga i dlatego składa o Nim wiarygodne świadectwo. Przez Jezusa Chrystusa, staliśmy się dziećmi Bożymi (wiersz 12b) i otrzymaliśmy nowe Objawienie o Bogu, co wynika z wyrażenia: ἐκεῖνος ἐξηγήσατο (wiersz 18c).

W wierszu 18b relacja „Jednorodzonego Syna” do Boga Ojca została określona zwrotem: ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς – „który jest w łonie Ojca”. Termin κόλπος – „łono, pierś” występuje w LXX na oznaczenie szczególnej miłości między rodzicami i dziećmi. Sam obraz syna / dziecka trzymanego na piersiach, lub na rękach któregoś z rodziców, był powszechnie rozumiany jako wyraz miłości i bliskiej przyjaźni⁶³. Tym obrazem autor omawianego tekstu określił także szczególną relację między „Jednorodzonym Synem” a Bogiem Ojcem (wiersz 18b). Co więcej w wierszu 18b Syn ten jest okreś-

⁶² O. HOFIUS, „Der in Vaters Schoss ist” *Joh 1,18*, w: O. HOFIUS, H.-CH. KAMMLER (red.), *Johannesstudien. Untersuchungen zur Theologie des vierten Evangeliums* (WUNT 88), Tübingen 1996, s. 24–32.

⁶³ B. LATAIRE, *The Son on the Father's Lap. The Meaning of eis ton kolpon in John 1:18*, STNU 22 (1997), s. 125–138. Liczne przykłady w literaturze pozabiblijnej zostały zebrane przez: J. KÜGLER, *Der Sohn im Schoss des Vaters. Eine motivgeschichtliche Notiz zu Joh 1,18*, BN 89 (1997), s. 76–87.

lony jako μονογενὴς θεὸς („Jednorodzony Bóg”), czyli „Bogiem”. Wobec tego wypowiedź wiersza 18b nawiązuje do wiersza 1c; a zwroty: παρὰ πατρός (wiersz 14d) oraz ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς (wiersz 18b) stanowią interpretację wyrażenia: πρὸς τὸν θεόν (wiersz 1b).

Relacja Syna do Boga Ojca jest w 18b określona słowami: ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς. Imięstów ὢν, który tutaj sprawia interpretacyjne trudności, przy uwzględnieniu szerszego kontekstu Ewangelii Jana, zwłaszcza teologii zstąpienia i wstąpienia, każe rozumieć go w sensie preegzystencji u Ojca (wiersz 1-2; por. J 17,4-5). W okresie zaś przebywania wśród ludzi ta szczególna relacja między „Jednorodzonym Synem” a Bogiem Ojcem została przez *Logos* wcielony objawiona tym, którzy Go „przyjęli i uwierzyli w Jego imię” (wiersze 12.14c.16.17b). Z kolei po wstąpieniu do Ojca „Jednorodzony Syn” kontynuuje swoją zbawczą działalność przez Ducha Świętego (wiersz 18b). Określenie: μονογενὴς – „Jednorodzony” podkreśla też, że jest On Jedynym Synem Boga Ojca. To Boże Synostwo Jezusa w Ewangelii Jana jest wielokrotnie poświadczane (5,19-21; 11,4.27; 14,13; 17,1). Tekst wiersza 18b streszcza więc całe objawienie Jezusa Chrystusa, które jako *Logos* wcielony przyniósł On ludziom od Boga Ojca. Omawiany werset pozostaje w ściślejszej relacji do świadectwa zamieszczonego na końcu Czwartej Ewangelii, gdzie czytamy:

I wiele innych znaków, których nie zapisano w tej książce, uczynił Jezus wobec uczniów. Te zaś zapisano, abyście wierzyli, że Jezus jest Mesjaszem, Synem Bожym, i abyście wierząc mieli życie w imię Jego (J 20,30-31).

3. Podsumowanie

Hymn J 1,1-18 opiewa preegzystencję *Logosu*–„Jednorodzonego Syna” u Boga Ojca, Jego zstąpienie i przyjście na świat do ludzi, którym objawił Boga Ojca, oraz opisuje kategorie postaw ludzi wobec Niego. W zakończeniu zaś — choć nie wprost — mówi o Jego powrocie do chwały Ojca (wiersz 18b). W omawianym hymnie, w formie poetyckiej, autor rozwija przede wszystkim chrystologię. O kwestiach soteriologicznych mówi jedynie ubocznie (wiersze 5.12.13b.16 i 17b).

Wiersze 14-18 noszą wyraźne cechy hymnu liturgicznego opartego na kerymacie Jana Ewangelisty, w którym wyróżnić można następujące elementy:

— Przewodniczący stwierdza fakt wcielenia:

Καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο
καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν

— Gmina odpowiadając składa wyznanie i świadectwo:

Καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ,
δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρός, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας.

— Przewodniczący przypomina świadectwo Jana Chrzciciela:

Ἰωάννης μαρτυρεῖ περὶ αὐτοῦ καὶ κέκραγεν λέγων,
Οὗτος ἦν ὃν εἶπον·
Ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος ἔμπροσθέν μου γέγονεν,
ὅτι πρῶτός μου ἦν.

— Gmina odpowiada wyznaniem i świadectwem:

Ὅτι ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν
καὶ χάριν ἀντὶ χάριτος·

— Przewodniczący określa stosunek Jezusa Chrystusa do Tory:

ὅτι ὁ νόμος διὰ Μωϋσέως ἐδόθη,
ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια

— Gmina odpowiada wyznaniem:

διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο.

— Przewodniczący składa uroczyste oświadczenie:

Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακεν πώποτε·
μονογενὴς θεὸς ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς,
ἐκεῖνος ἐξηγήσατο.

Gmina żyjąc w zjednoczeniu ze Zmartwychwstałym Panem podczas liturgii utwierdza się w swojej postawie wiary i umacnia świadomość swojej chrześcijańskiej tożsamości. Tym samym dystansuje się od obcych poglądów i błędnych opinii.

Ze względu na liczne związki hymnu o *Logosie* z Ewangelią Jana, wyjaśnienia teologii hymnu należy szukać (poza różnymi pozabiblijnymi analogiami i spekulacjami) przede wszystkim na bazie rozwiniętych tradycji biblijnych, a także w kontekście Czwartej Ewangelii. W tym świetle hymn o *Logosie* zamieszczony w Prologu Ewangelii Jana (J 1,1-18) przedstawia się jako jej teologiczna synteza.

Logos-Hymnus Joh 1,1-18

ZUSAMMENFASSUNG

Die durchgeführte Analyse des Prologs Joh 1,1-18 hat sieben Einheiten erwiesen. Vers 3c: ὁ γέγονεν sollte gelesen werden: ὁ [λόγος σὰρξ] γέγονεν als Teil der Einheit (V. 3c-5). V. 6-8 gehören, wegen der vielen Nexus mit V. 3c-5 und 9-13, wie auch mit Folgenden, zum festen Bestand des Hymnus. Im V. 13b wurde die Pluralform angenommen, gemäß des: *The Greek New Testament* (by K. Aland), und auch im Kontext des Hymnus mehrmals Begründung findet. In den V. 3c-13 entwickelt der Autor seine theologischen Reflexionen mehr allgemein, obwohl auch mit polemischen Akzenten; ab V. 14 spricht er in biblischer Sprache und berücksichtigt auch biblisch-geschichtlichen Kontext. In diesem Teil kommt es dann, unter Leitung des Autors, zu einer scharfen Auseinandersetzung zwischen den Gemeinden (johanneischen und synagogalen). Die literarische Form der V. 14-18 erweist sich als liturgischer Dialog (Lied) mit Bekenntnis- und Zeugnisformeln. Der Prolog bildet eine schöne Synthese der Theologie des Johannesevangeliums.